

Ishodi učenja kroz standarde i eksterno vrednovanje kao sistem osiguranja kvalitete u obrazovanju

Studija slučaja:

Agencija za standarde i ocjenjivanje u obrazovanju za Federaciju Bosne i Hercegovine i Republiku Srpsku

Ehlimana Alibegović-Goro

Želim da se zahvalim svim učesnicima u istraživanju, a prije svega nastavnicima, direktorima škola, direktorima pedagoških zavoda i predstavnicima ministarstava obrazovanja.

Nastavnici i direktori škola još jednom su pokazali da su na prvoj liniji obrazovanja naše djece i da jedino što trebaju jeste sistemska podrška u radu. Takođe, zahvaljujem Otvorenom društvu Soroš na programu podrške putem stipendija, kao i mentorima Eoin Jang i Lesli Pol za obuke iz stvaranja javnih politika i profesionalnoj podršci istraživanju.

Sadržaj

Sažetak	2
Uvod	3
Obrazloženje za istraživanje	4
Metodologija istraživanja	5
Uzorak istraživanja	6
Agencija za standarde i ocjenjivanje za FBiH i RS (ASOO)	7
Naučene lekcije	12
Eksterno vrednovanje i kurikulum	21
Implikacije rezultata Agencije za standarde i ocjenjivanje na obrazovnu politiku	22
Mišljenja nastavnika i direktora škola o procesu eksternog vrednovanja kao sistema osiguranja kvaliteta obrazovanja	23
Zaključci i preporuke	24
Prilog - Aneks 1	27
Literatura	31

Sažetak

Obrazovni sektor je ključan za budućnost bilo koje zemlje, posebno zemlje kao što je Bosna i Hercegovina, jer on čini put ka demokratizaciji i razvoju, te je neophodan za uspjeh reformi i u drugim oblastima. Pravo na obrazovanje je jedno od osnovnih prava čovjeka i danas uglavnom sve zemlje ulažu mnogo napora da osiguraju kvalitet u obrazovanju.

Ocjena učeničkih postignuća i/ili vanjsko vrednovanje u kontekstu učenja je jedna od metoda za osiguranje kvaliteta u osnovnom i srednjem obrazovanju, a mogla bi se koristiti i za nadzor performansi različitih obrazovnih sistema u Bosni i Hercegovini.

Glavna pitanja za ovo istraživanje bila su: šta je učinjeno u BiH da se osigura kvalitet obrazovanja, koji su bili utjecaji toga na sisteme obrazovanja i koje su naučene lekcije, pogotovo kada je u pitanju politika koju različiti sudionici u obrazovanju imaju prema vanjskom vrednovanju, a u cilju unapređenja sistema i osiguranja kvaliteta u osnovnom i srednjem obrazovanju.

Svjetska banka je u periodu od 2000. do 2004. godine podržala osnivanje i rad Agencije za standarde i ocjenjivanje kao međuentitetske institucije u Bosni i Hercegovini, s ciljem da se uspostavi profesionalna institucija koja bi razvijala i primjenjivala eksterno vrednovanje na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine. U svom radu Agencija je trebalo da slijedi standarde i procedure iz međunarodnog eksternog vrednovanja.

Ova studija fokusirana je na ocjenu rada i rezultate Agencije za standarde i ocjenjivanje, koja je imala mandat za procjenu kvaliteta obrazovanja u BiH, te na analizu naučenih lekcija i pronalaznje odgovarajućih rješenja za budućnost, posebno nakon osnivanja Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Projekt Agencije za standarde i ocjenjivanje bio je djelimično uspješan, jer je pokazao samo vrh ledenog brijega. Eksterno vrednovanje bilo je sprovedeno, ali glavni problem je ostao, kao što pokazuje i rezultat ovog istraživanja, a to je da vrednovanje nije rađeno u uskoj saradnji sa korisnicima usluga (ministarstva obrazovanja, pedagoški zavodi, škole, nastavnici), te da rezultati nisu iskorišteni kako je bilo predviđeno. Takođe, nisu rađene dalje dublje analize koje bi pružile relevantne informacije za kreatore obrazovne politike, tako da je to bila izgubljena prilika.

Ovaj rad pokazuje da su sudionici u obrazovanju propustili priliku da koriste rezultate eksternog ocjenjivanja u kreiranju svojih obrazovnih politika u cilju poboljšanja kvaliteta obrazovanja. Stoga sam u radu izložila i moguće preporuke za budućnost.

Takođe, postavlja se i pitanje svrhe eksternog vrednovanja kao sistema za osiguranje kvaliteta, bilo međunarodnog vrednovanja (kao TIMSS ili drugi) ili vrednovanja na državnom nivou (u Bosni i Hercegovini) bez korištenja dobijenih rezultata vrednovanja, kao i bez sistemskog korištenja dobijenih rezultata u poboljšanju kvaliteta obrazovanja i donošenja odgovarajućih odluka. To nije isplativo za bilo koju zemlju, a posebno za zemlje poput Bosne i Hercegovine.

Uvod

Bosna i Hercegovina je višenacionalna zemlja gdje je odgovornost za obrazovanje data obrazovnim vlastima na nivou entiteta/kantona i Brčko Distrikta.

Svaki kanton u Federaciji BiH, Republika Srpska i Brčko Distrikt imaju pravo da određuju svoje standarde u obrazovanju, kao i svoj kurikulum. Bez sistema osiguranja kvaliteta teško je, ako ne i nemoguće, da se ocijeni kvalitet standarda i kurikuluma, kvalitet obrazovanja općenito, kao i da se osigura poređenje obrazovnih sistema.

Od Agencije za standarde i obrazovanje ka TIMSS-u - ocjenjivanje učeničkih postignuća

Postavlja se pitanje - koji nam podaci ili indikatori govore o kvalitetu obrazovnih sistema i kako bismo ih mogli porediti?

Najočigledniji odgovor mogao bi biti ocjenjivanje i/ili evaluacija na državnom nivou. Bosna i Hercegovina je 2007. godine uzela učešće u TIMSS-u, međunarodnom ocjenjivanju trendova u matematici i prirodnim naukama, a podaci iz tog testiranja nam mogu reći puno o kvalitetu obrazovanja u BiH, posebno ako poredimo te rezultate sa rezultatima koje su postigle druge zemlje. Da li bi slično ocjenjivanje koje dozvoljava poređenje rezultata na nivou kantona/entiteta bilo moguće i u Bosni i Hercegovini? S obzirom na iskustvo Agencije za standarde i ocjenjivanje u obrazovanju (ASOO), odgovor je potvrđan, ali sa neophodnim promjenama i adaptacijama.

ASOO je već postavila standarde u obrazovanju za jedan broj predmeta i izvela je eksterno ocjenjivanje na nivou cijele države. Sam proces je bio implementiran uspješno, ali nema podataka ili indikatora koji bi mogli reći kako su korištene informacije koje je ASOO dobila iz samog ocjenjivanja, u smislu unapređivanja kvaliteta obrazovanja u nekom od kantona i/ili entitetu. Takođe, ne postoji ni bilo kakvo poređenje na nivou države, ako su dobijeni podaci, odnosno informacije uopšte i korišteni.

Kvalitet u obrazovanju je neophodan za BiH

Trenutni obrazovni sistem u Bosni i Hercegovini nije baziran na izlaznim rezultatima (*learning outcomes*). Baziran je na obrazovnim programima koji se oslanjaju na sadržaj i na nastavnike, sa vrlo malim osvrtom na učenička postignuća (suprotno od obrazovanja gdje se polazi od učenika - „*student centered education*“). Obrazovanje bazirano na izlaznim rezultatima moglo bi biti model reforme obrazovanja u BiH zato što takvo obrazovanje naglašava šta učenik zna i šta je sposoban da uradi. Takvo obrazovanje dovoljava postavljanje specifičnih i mjerljivih izlaza u kurikulumu. Ovakvo obrazovanje sigurno bi dovelo bi do unapređenja samog obrazovnog sistema. Ono ima sljedeće osobine koje su bitne za ovo istraživanje:

- Trenutna praksa u ocjenjivanju učenika uglavnom ohrabruje kratkotrajno mehaničko pamćenje i ne bazira se puno na dugoročnim osnovnim vještinama i sposobnostima;
- Ne postoji ocjenjivanje zasnovano na izlaznim učeničkim rezultatima ili ocjenjivanje bazirano na standardima koje određuje da li je učenik dostigao određeni standard.

Ocjenjivanje trenutno mjeri da li učenik zna tražene informacije i da li može izvršiti zahtjevani zadatak u odnosu na standarde. Svaka zemlja preko svoje obrazovne agencije/obrazovnih vlasti je odgovorna za postavljanje svojih izlaznih rezultata/standarda. U Bosni i Hercegovini taj proces je još uvijek u razvoju.

Ne postoji sistem osiguranja kvaliteta koji funkcioniše na državnom, a ni na entitetskom, odnosno kantonalnom nivou.

Uzimajući u obzir sve ove činjenice, zahtijeva se jedan koordinirani pristup za kurikulum, ocjenjivanje i evaluaciju za svu djecu u Bosni i Hercegovini, kako bi se dostigli najviši međunarodni standardi.

Neke aktivnosti u postizanju ovih ciljeva su već urađene ili su u procesu:

¹ Memorandum o razumijevanju o Upravnom odboru za zajedničku jezgru nastavnih planova i programa i o radnim grupama za određene predmete, koji su potpisali svi ministri obrazovanja 4. juna 2003. godine.)

² Project on External Assessment of Students' Achievements, World Bank

³ Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Službeni list BiH broj 88/07

- U 2003. godini sva ministarstva obrazovanja su postigla dogovor o zajedničkom kurikulumu (CCC - *Common Core Curriculum*¹) koji bi trebalo implementirati u obrazovne sisteme. Potpisnici dogovora su se složili da će obezbijediti početak implementacije zajedničkog kurikuluma u školskoj 2003/2004. godini. Nakon pet godina CCC je još uvijek u procesu razvoja i implementacije, tako da se nameće zaključak da je sve praktično još uvijek u prvoj fazi, s tim da je dogovoren zajednički sadržaj koji je zatim uveden u kurikulum.
- Projekat eksternog ocjenjivanja² učeničkih postignuća je počeo sa uspostavljanjem Agencije za standarde i ocjenjivanje (ASOO) krajem 2000. godine, a nastavio se razvojem instrumenata i provođenjem prvog eksternog mjerenja obrazovnih rezultata na nivou Bosne i Hercegovine putem ocjenjivanja učeničkih postignuća za četvrti i osmi razred. Podaci dobijeni na ovakav način mogli su dati objektivnu sliku o kvalitetu obrazovnih sistema u BiH i mogli su da obezbijede poređenje kroz različite kurikulume ili obrazovne programe, s obzirom na to da u zemlji nije bilo postavljenih standarda učeničkih postignuća ni na jednom obrazovnom nivou.
- Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, koji je usvojen u decembru 2008. godine, ukinuo je Agenciju za standarde i ocjenjivanje i postavio njenog nasljednika. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje je uspostavljena sa zadacima postavljanja obrazovnih standarda, ocjenjivanja postignutih rezultata i razvoja zajedničkog kurikuluma u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju, a dati su joj i drugi profesionalni zadaci u području obrazovnih standarda i kvaliteta u ocjenjivanju koji su određeni zakonima i propisima³.

Bosna i Hercegovina je po prvi put uzela učešće u međunarodnom ocjenjivanju TIMSS 2007, koje određuje trendove u matematici i prirodnim naukama. (*Trends in International Mathematics and Science Study 2007*). TIMSS kroz postignuća u matematici i prirodnim naukama ispituje kurikulum, načine i praksu predavanja, kao i osobine razreda u zemljama učesnicama. Isto tako, obezbjeđuje pokazatelj (*benchmark*) za obrazovne sisteme da ocijene svoj trenutni status u obrazovanju u matematici i prirodnim naukama, kao i da odrede svoje potrebe kada su u pitanju praksa ocjenjivanja i resursi za dvadesetprvo stoljeće.

Obrazloženje za istraživanje

Ako je obrazovna politika odgovornost okruga/entiteta i dijelom općine, kako možemo osigurati kontrolu kvaliteta obrazovanja na svim nivoima obrazovanja?

Ocjenjivanje je ključno sredstvo za određivanje i kontrolu kvaliteta obrazovnog sistema. Bez sistema za procjenu kvaliteta obrazovanja nije moguće poboljšati obrazovni sistem/sisteme, nije moguće uporediti obrazovne standarde, teško je utvrditi da će sredstva namijenjena obrazovanju

biti racionalno potrošena, neće biti moguća demokratizacija obrazovnog sistema, a demokratizacija obrazovnog sistema je uslov za demokratizaciju društva. Takođe, obrazovni sistem neće biti u mogućnosti saradivati sa obrazovnim sistemima drugih zemalja i na taj način će komplicirati integraciju naše zemlje u regiju i u EU.

U Bosni i Hercegovini kontrola kvaliteta obrazovanja i podrška njenom razvoju trebalo je da budu ostvarene kroz rad Pedagoškog instituta i Agencije za standarde i ocjenjivanje. U periodu od 2003. do 2008. godine, Agencija za standarde i ocjenjivanje provela je vanjska ocjenjivanja i postavljanje obrazovnih standarda.

Agencija za standarde i ocjenjivanje je imala ulogu ispitnog centra, što bi značilo: stvaranje, razvijanje, organiziranje, provođenje, uređivanje, nadziranje i kontrolu svih aktivnosti koje predstavljaju sistem javnih ili vanjskih ispita. To zahtijeva sistematsko razmatranje njenih ocjenivačkih i praktičnih implikacija, posebno onih koje se odnose na *feedback* vanjskih ocjenjivanja i korištenje rezultata istraživanja kao pokazatelja uspješnosti škole.

Dobro organizirano vanjsko ocjenjivanje ima dodatne i veoma važne funkcije, gledano iz perspektive osiguranja kvaliteta obrazovanja:

- kontrolu nastavnog plana i njegovu primjenu u školi,
- motiviranje škola, učitelja i učenika,
- nadziranje prihvatanja obrazovnih standarda.

Razvojni obrazovni plan Bosne i Hercegovine do 2015. godine⁴ postavlja sljedeće ciljeve: razvoj različitih obrazovnih sistema (unutrašnja, integrirana i vanjska ocjenjivanja) do 2010. godine i, unutar toga, provedbu vanjskog ocjenjivanja u osnovnom i srednjem obrazovanju (do 2012. godine), razvoj institucijske strukture ocjenjivanja i kontrole u obrazovanju, te stručnu podršku za razvoj odgojno-obrazovnih institucija.

Unutar toga su iskazani i kratkoročni ciljevi: Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, te Akcijski plan za rekonstrukciju Pedagoških instituta.

Metodologija istraživanja

Istraživanje je provedeno među predstavnicima različitih nivoa institucija u obrazovnom sistemu i to: direktorima škola, nastavnicima, predstavnicima ministarstava obrazovanja, direktorima pedagoških zavoda, stručnjacima iz Agencije za standarde i ocjenjivanje. Korištene su obje metodologije - i kvantitativna i kvalitativna. Istraživanje je provedeno pomoću sljedećih instrumenata:

- Pregled i analiza relevantnih dokumenata u vezi politike u obrazovanju, standardi, međunarodna vrednovanja, zakonodavni dokumenti i slično (tehnički izvještaji o testiranju od strane ASOO, projektna dokumentacije Svjetske banke o osnivanju ASOO, brošure standarda učeničkih postignuća, zakoni, pravilnici, TIMSS okvir za vrednovanje, kurikulum, dokumenti o reformi obrazovanja u BiH nastali putem raznih projekata EU u obrazovanju, itd.)
- Komparativna analiza dobre prakse u međunarodnim praksama eksternog vrednovanja i vrednovanja u BiH.

⁴ Strateška uputstva za razvoj obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa provedbenim planom 2008-2015, EU-ICBE, 2008

Urađena je i empirijska analiza upitnika i intervju sa direktorima škola, nastavnicima, predstavnicima ministarstava obrazovanja, direktorima pedagoških zavoda, direktora i zaposlenika Agencije za standarde i ocjenjivanje (ASOO).

Pitanja su se odnosila na utjecaje koje je eksterno ocjenjivanje ostvarilo na njihov rad u smislu podizanja kvalitete, kao i pitanja o praksi eksternom vrednovanju provedenog od strane ASOO.

Uzorak istraživanja

Kad sam započela istraživanje, znala sam da su u 2004. godini sve osnovne škole sudjelovale u eksternom vrednovanju učenika završnih razreda, ali sam se suočila sa problemom da se nastavnici i direktori u školama koje su samo jednom, te godine, sudjelovale u testiranju ne sjećaju procesa eksternog vrednovanja, kao ni njegovih rezultata, odnosno standarda.

S obzirom na to, uzorak u ovom istraživanju čine škole koje su najmanje dva, tri ili četiri puta učestvovala u procesu eksternog vrednovanja.

Uzorak u istraživanju je bio:

a) **Nastavnici osnovnih škola** koji predaju predmete za koje su postavljeni standardi.

Odgovore na upitnike je dalo 197 nastavnika. Teritorijalno, procent nastavnika je: 7% iz Kantona Sarajevo, 20,3% iz Tuzlanskog kantona, 24,8% iz Republike Srpske, 10,6% iz Zeničko-dobojskog kantona, 10% iz Brčko Distrikta. Nastavnici iz ostalih kantona su učestvovali sa 2-4% po kantonu.

Distribucija nastavnika po predmetima koje predaju pokazuje da je 29,4% nastavnika iz razredne nastave, 24,5% nastavnika matematike, 21,8% nastavnika maternjeg jezika, 10,5% nastavnika fizike, 12,1% nastavnika biologije i 9% nastavnika hemije.

Od ovog uzorka nastavnika, njih 71,7% nije saradivalo sa ASOO, 20,5% su bili testatori a 7,7% nastavnika bili su članovi radnih grupa ASOO.

b) **Direktori 56 osnovnih škola.** Od tih škola je 66,7% onih koje su učestvovala u testiranju dva ili više puta, 13% su škole čiji su nastavnici bili članovi radnih grupa ASOO i 17,4% škola koje su učestvovala u TIMSS testiranju. Samo dvije škole nisu ni na jedan način saradivale sa ASOO. Procenat škola po kantonu/regijama je sljedeći: 17,9% Kanton Sarajevo, 21,4% Tuzlanski kanton, 12,5% Zeničko-dobojski kanton, 7,1% Srednjobosanski kanton, 3,6% Hercegovačko-neretvanski kanton, 1,8% Posavski kanton, 33,9% iz Republike Srpske i 1,8% škola iz Brčko Distrikta.

c) **Predstavnici** Ministarstva obrazovanja Republike Srpske i ministarstava obrazovanja Tuzlanskog kantona, Srednjobosanskog kantona, Hercegovačko-neretvanskog kantona, Kantona Sarajevo, Unsko-sanskog kantona, Zapadno-hercegovačke županije i Odjela za obrazovanje Brčko Distrikta.

d) **Direktori pedagoških zavoda** i Zavoda za školstvo Mostar, osim Pedagoške institucije Brčko Distrikta.

e) **Stručnjaci** iz Odjela za ocjenjivanje i Odjela za tehničku podršku Agencije za standarde i ocjenjivanje.

Agencija za standarde i ocjenjivanje u obrazovanju za FBiH i RS (AS00)

Projekt eksternog vrednovanja učeničkih postignuća u BiH je započeo sa osnivanjem Agencija za standarde i ocjenjivanje krajem 2000. godine.

Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju⁵ ističe da će "Zajednička jezgra nastavnih planova i programa biti predstavljiva i uvedena u sve osnovne škole, javne i privatne". Zakon kaže i da će "Zajednička jezgra nastavnih planova i programa garantovati i osigurati kvalitet obrazovanja i zadovoljavajući nivo učeničkih postignuća u znanju i vještinama".

U članu 46. Zakona kaže se da je Agencija za standarde i ocjenjivanje odgovorna za određivanje standarda u obrazovanju.

U članu 47. Zakona kaže se da:

Agencija za standarde i ocjenjivanje ustanovljava standarde uspjeha učenika i ocjenjivanja postignutih rezultata;

- provodi istraživanja u cilju ocjenjivanja razvoja i objavljuje rezultate istraživanja;
- daje savjete nadležnim obrazovnim vlastima u pitanjima propisanih standarda i njihove primjene;
- ustanovljava i vodi mehanizme izvještavanja o stanju u školama na teritoriji Bosne i Hercegovine;
- uspostavlja kontakte sa tijelima koja imaju slične funkcije u drugim zemljama, sa ciljem da propisani standardi ne budu ispod nivoa standarda koji se primjenjuju u tim zemljama;
- pruža pomoć pri priznavanju domaćih svjedočanstava i diploma u drugim zemljama;
- provodi druge aktivnosti u vezi s primjenom standarda.

Okruženje u kojem je AS00 započela svoj rad

Problemi u obrazovanju u Bosni i Hercegovini su bili veoma složeni (i još uvijek možemo reći da su takvi) i odnose se na post-ratnu situaciju, politizaciju obrazovanja, kao i reformu obrazovnog sistema. Obrazovni sistem u BiH je vrlo fragmentiran - svaki od deset kantona u Federaciji BiH je, prema zakonima, odgovoran za obrazovanje. Zatim tu je i obrazovni sistem Republike Srpske kao i Brčko Distrikta.

Detaljnije informacije o upravljanju, administraciji i finansiranju općeg obrazovanja nisu bile uvijek lako dostupne. Štoviše, nije bilo ni kapaciteta za sistemsko vrednovanje učeničkih performansi/postignuća, a bilo je teško i procijeniti kvalitet podučavanja i učenja.

Takva obrazovna politika bila je ograničavajuća i nije bilo moguće efikasno upravljati javnim sektorom obrazovanja, kao ni baviti se obrazovnim reformama.

Nije postojala srednjoročna strategije razvoja obrazovanja koja bi bila usaglašena između RS i Federacije BiH.

Svjetska banka i Vijeće Evrope su zajedno pripremili izvještaj „Upravljanje obrazovanjem i finansijski pregled“⁶. Ovaj izvještaj je obezbijedio okvir kao i preporuke za jednu srednjoročnu obrazovnu strategiju. Glavna inicijativa u ovom dokumentu je bila razvoj zajedničkih, odnosno međuentiteskih

⁵ Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju, Službeni list BiH (18/2003)

⁶ "Education Governance and Finance Review" (November 1999, Council of Europe/World Bank)

institucija i zajedničkih mehanizama upravljanja, koji će omogućiti konstitutivnim skupinama u Bosni i Hercegovini da sarađuju i koordiniraju svoje napore u obrazovanju na profesionalnoj osnovi.

Obrazovnim politikama u Bosni i Hercegovini su potrebne pouzdane i standardizirane javne informacije o obrazovnim ulazima, izlazima i ishodima (postignuća učenika i performanse sistema). Na taj način bi se javni dijalog u obrazovanju fokusirao na kvalitet nastave i učenja. Ovakve informacije o ulazim i izlazima (u/iz) obrazovnog sistema bi mogle pomoći boljoj alokaciji oskudnih javnih sredstava, kako bi se osiguralo postizanje obrazovnih standarda u skladu s onima u zapadnoj Evropi.

Pravična decentralizacija obrazovanja nije moguća bez razvoja kapaciteta na centralnom nivou koji bi mjerio performanse obrazovnih sistema, vršio kontrolu kvaliteta, te uspostavljao politiku i smjernice za sistem.

Agencija za standarde i ocjenjivanje je bila jedna od četiri komponente Razvojnog projekta u obrazovanju, koji je bio projekt Svjetske Banke. Pored Agencije, ostale komponente su bile:

- Obrazovni informacioni sistem,
- Fond za kvalitetu, koji se odnosio na obuku nastavnika,
- Reforma visokog obrazovanja.

Projekt je imao proračun od 10,6 miliona US \$. Komponenta proračuna koja se odnosila na Agenciju, tokom projektnog razdoblja od pet godina, bila je 3,7 miliona US \$ i to je bio kreditni sporazum između entitetskih vlada i Svjetske banke.

⁷ Project Appraisal Document, World Bank, Report No: 20170 BIH

Predviđeni ključni pokazatelji izlaznih rezultata projekta koji se tiču Agencije su bili⁷:

Ključni pokazatelji	Izlazni rezultati (<i>Output</i>)	Ishodi (<i>Outcome</i>)
Nastavnici i postignuća učenja (<i>Teacher and Learning Achievement</i>)	Komparabilna učenička postignuća za matematiku i maternji jezik	- Aktivnije učešće učenika u procesu učenja i kao rezultat toga - bolji uspjeh u internim i eksternim vrednovanjima - Bolje motivisani nastavnici
Efikasno i pravično upravljanje javnim resursima (<i>Efficient and Equitable Public Resource Management</i>)	Agencija za standarde i ocjenjivanje sa razvijenim kapacitetom da definiše standarde postignuća i ocjeni u kojoj su mjeri ti standardi ostvareni	Indikatori performansi sistema, koji zadovoljavaju kriterije jednakosti, efikasnosti, mogućnosti praćenja, kompariranja, diskutovanja i objavljivanja.
Kooperacija i koordinacija u obrazovanju u BiH (<i>Cooperation and Coordination in Education across BiH</i>)	Agencija za standarde i ocjenjivanje na nivou BiH	- tri konstitutivne grupe kooperiraju na profesionalnom nivou u oblasti postavljanja standarda, ocjenjivanja i evaluacije sistema - zajednički podaci o obrazovnim ishodima širom BiH

Ukupni cilj projekta bio je jačanje upravljanja. To znači učinkovito i pravično upravljanje javnim resursima.

Što se tiče drugih komponenata Razvojnog projekta, EMIS je trebalo da obezbijedi podatke o ulazima i izlazima (u/iz) obrazovnog sistema, Fond za kvalitetu trebalo je da osigura podsticaje osnovnim školama i učiteljima osnovnih škola, s ciljem podsticanja inovacija i kreativnosti na nivou škola.

Cilj osnivanja ASOO bio je mjerenje kompatibilnosti između obrazovnih standarda unutar BiH kao i standarda između BiH i Evrope, ali i promovisanje odgovornosti u javnoj administraciji obrazovanja i obezbjeđivanje informacija obrazovnoj zajednici o cjelokupnom funkcionisanju sistema sa njegovim slabostima i snagama.

Primarni zadatak Agencije je bio definisanje standarda postignuća (npr. ono što učenici trebaju znati i sposobni su učiniti u datim predmetima, na datom nivou njihovog školovanja), te ocjena u kojoj mjeri su ti standardi ostvareni širom BiH.

ASOO je prije svega trebala biti SERVISNA institucija, koja bi pružala profesionalne i specijalističke usluge u vrednovanju.

Konkretno, prema projektu⁸, Agencija je trebala da:

- skuplja, obrađuje i objavljuje kvantitativne i kvalitativne podatke o izlaznim postignućima na nivou osnovnog i srednjeg obrazovanja, da bi informisala donosiocje odluka;
- pruža pomoć kantonima/entitetima (pojedinačno) u vođenju njihovih vlastitih projekata ocjenjivanja, a koji su konzistentni sa ciljevima Agencije;
- obezbijedi istraživanje obrazovnim institucijama i pojedincima u oblasti ocjenjivanja;
- ohrabri i pomogne u razvoju ekspertize u polju ocjenjivanja kroz obuke;
- traži da se harmonizuju prakse ocjenjivanja u BiH sa najboljim primjerima dobre prakse u Evropi.

Na duži rok, ovisno o političkoj prihvatljivosti, Agencija bi mogla da provodi eksternu maturu. U tom slučaju bi organizovala ispite i izdavala certifikate o postignućima. Ti certifikati bi bili priznati unutar BiH, kao i na međunarodnom nivou.

S ovakvim zadacima, Agencija je imala specifične karakteristike, kao što su očekivana saradnja sa postojećim institucijama, uključujući i ministarstva, ali je bila i neovisna u svom radu. Takođe, trebalo je da što više proširi krug zainteresovanih strana da bi bila što prihvaćenija. Znači, Agencija je trebala da u rad uključi sve zainteresovane učesnike u obrazovanju kao i širu javnost.

Što se tiče moći koje je ASOO imala, ASOO je bila jedna servisna organizacija, bez linija odgovornosti ili ovlasti. Trebala je odgovoriti na zahtjeve za pružanje podataka o radu u sistemu obrazovanja, s ciljem dobijanja informacija za proces donošenja odluka. Agencija je radila preko Upravnog odbora i bila je slobodna od političkog usmjeravanja. Bila je odgovorna entitetskim premijerima, ali u širem smislu trebala je biti odgovorna javnosti u cjelini. ASOO je trebala osigurati da njen rad bude transparentan i javan putem vlastitih publikacija, uključujući i pružanje informacija putem interneta i putem medija.

Rad Agencije je trebao biti fleksibilan i prilagodljiv, kako bi odgovorio rastućim potrebama obrazovnih sistema u zemlji. Konkretno, njen rad je trebao biti pod redovnom recenzijom, uključujući konsultacije sa svim zainteresovanim stranama.

Što se tiče odnosa sa učesnicima u obrazovnom procesu, sve njih ih je trebalo uključivati prema potrebi, davanjem informacija kao i sudjelovanjem u aktivnostima Agencije. Samim tim, informacije i usluge koje bi ASOO pružala trebale su obezbijediti korist što većem broju zainteresovanih strana:

- Agencija bi za obrazovne vlasti entiteta/kantona/općina prikupljala informacije za zemlju u cjelini, npr. podatke o nivoima, standardima i varijacijama u obrazovnoj praksi i postig-

⁸ Documentation on Education Development Project, World Bank, 2000, Report No: 20170 BIH

nućima u zemlji. To znači da je postojala mogućnost za saradnju, posredstvom Agencije, na nivou entitet/kantoni/općine ili direktnu kooperaciju, kako bi dobili podatke za svoju teritoriju, kao i dodatne analize;

- Pedagoški zavodi su mogli koristiti podatke Agencije da bi bolje identifikovali područja gdje nastavnicima treba podučavanje ili druga podrška;
- Direktori škola su mogli imati koristi od tih informacija u smislu bolje redistribucije napora i sredstava;
- Nastavnici i organizacije nastavnika su mogli identifikovati područja u kojima je potrebno stručno usavršavanje kao i druge vrste podrške. Nastavnici pojedinačno mogli su koristiti podatke od Agencije da prilagode svoje nastavne metode kako bi povećali učinkovito podučavanje;
- Univerziteti i slične institucije mogli su dijeliti podatke i saradivati sa Agencijom u istraživačkim projektima vezanim za specifične obrazovne potrebe i probleme.

Osim toga i druge institucije, kao što su institucije iz privrede, mogle su dobiti informaciju koliko dobro se obučava buduća radna snaga za sve zahtjevnije tržište. Roditelji i organizacije mladih su takođe mogli iz informacija saznati da li sistem obrazovanja odgovara njihovim potrebama.

Isto tako, Agencija je trebala usko saradivati sa drugim učesnicima reforme obrazovanja, npr. u pravljenju kurikuluma reforme i slično.

Kao što se vidi, za vrijeme trajanja projekta ASOO je trebala razviti kapacitete i metodologija za cijeli proces eksternog vrednovanja. Takođe, trebala je razvijati mrežu i partnerstvo između Agencije i korisnika.

Kasnije je Zakon za osnovno i srednje obrazovanje⁹ definisao ulogu ASOO i to u članovima 46 i 47:

Član 46.

Tijela za uspostavu standarda u obrazovanju u Bosni i Hercegovini su: Agencija za standarde i ocjenjivanje u obrazovanju osnovana međuentitetskim sporazumom 2000. godine, Agencija za nastavne programe i planove, postojeće stručne ustanove entiteta i kantona, Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, kao i druga stalna i povremena stručna tijela.

Član 47.

Agencija za standarde i ocjenjivanje:

- *ustanovljuje standarde uspjeha učenika i ocjenjivanja postignutih rezultata;*
- *provodi istraživanja u cilju ocjenjivanja razvoja i objavljuje rezultate istraživanja;*
- *daje savjete nadležnim obrazovnim vlastima u pitanjima propisanih standarda i njihove primjene;*
- *ustanovljuje i vodi mehanizme izvještavanja o stanju u školama na teritoriji Bosne i Hercegovine;*
- *uspostavlja kontakte s tijelima koja imaju slične funkcije u drugim zemljama, sa ciljem da propisani standardi ne budu ispod nivoa standarda koji se primjenjuju u tim zemljama;*
  - *pruža pomoć pri priznavanju domaćih svjedočanstava i diploma u drugim zemljama;*
  - *provodi druge aktivnosti u vezi s primjenom standarda.*

⁹ Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju, Službeni list BiH (18/2003)

Dakle, prvobitna uloga uspostavljanja standarda, sprovođenja istraživanja i savjetovanja obrazovnih vlasti je proširena sa savjetovanjem vezano za implementaciju standarda i uspostavljanjem mehanizama izvještavanja.

Šta je učinjeno?

Rad ASOO će u ovoj studiji biti analiziran kroz izlazne rezultate (*output*) kao i njihove uticaje na sisteme obrazovanja u BiH. Izlazne rezultate je prilično lako saznati, jer su oni ono što daje proces eksternog vrednovanja, a to su definisani standardi učeničkih postignuća za pojedine predmete.

Ali, ishodi ili „outcome“ ukazuju na utjecaj na sistem. U slučaju ASOO, ishodi ili „outcome“ su ostvareni uticaji koji su standardi imali na kurikulum, nastavničku praksu podučavanja, obuku nastavnika i slično. Drugim riječima, standardi su imali uticaj na podizanje kvaliteta obrazovanja.

Agencija za standarde i ocjenjivanje je počela provoditi vanjsko vrednovanje učeničkih postignuća za predmete matematika i maternji jezik za osnovnu školu početkom 2002. godine, administracijom pilot testa učenika četvrtih razreda, a nastavila je rad u 2003. godini testiranjem učenika četvrtih i osmih razreda. Glavno testiranje provodi 2004. godine, kada testira cjelokupnu populaciju završnih razreda za matematiku i maternji jezik.

U 2006. godini ASOO uvodi i eksterno vrednovanje i određivanje standarda za prirodne nauke tj. predmete hemiju, biologiju i fiziku. Agencija u 2007. godini pokreće i eksterno vrednovanje u srednjim školama na uzorku od 19 gimnazija i to iz matematike i maternjeg jezika, a rad nastavlja u 2008. godini na uzorku od 27 srednjih škola, za predmete prirodnih nauka.

Detaljniji opisi izlaznih rezultata ASOO se nalaze u Aneksu 1.

Sumarni pregled testiranja sa uzorkom kao i testiranim predmetima za period od 2002-2008. godine dat je u Tabeli 1.

Tabela 1.

Sumarni pregled testiranja sa uzorkom kao i testiranim predmetima za period od 2002-2008.¹⁰

Eksterno vrednovanje u osnovnim i srednjim školama						
Predmeti za koje su definisani standardi	Broj testiranih učenika	Godina testiranja	Broj testiranih učenika	Godina testiranja	Broj testiranih učenika	Godina testiranja
Razred	IV/V	Godina	VIII/IX	Godina	Gimnazije	Godina
Maternji jezik Matematika	1485	2002	3143	2003		
	2857	2003	46819	2004		
			2342	2008	557	2007
Prirodne nauke			1450	2006	787	2008
Priroda i društvo	1437	2007				
Ukupno	5779		53754		1344	

Definisana su dva standarda: *dovoljan standard*, koji određuje minimum koji učenici trebaju dostići da bi prešli u sljedeći razred i *visoki standard*, koji identificira učenike koji pokazuju posebne vještine u testiranom području. Učenici koji su postigli rezultate ispod dovoljnog standarda smatraju se učenicima loših sposobnosti, za učenike koji su postigli rezultate iznad dovoljnog standarda, ali ispod visokog standarda, smatra se da imaju prosječne ili srednje sposobnosti, a za učenike koji su ostvarili rezultate iznad visokog standarda smatra se kako imaju visoke sposobnosti.

¹⁰ Podaci su prikupljeni iz tehničkih izvještaja Agencije

Definisani standardi predstavljaju izlazne rezultate rada agencije, ali isto tako, standardi bi trebalo da predstavljaju ishode, odnosno „outcome“ u smislu da su imali uticaj na sisteme obrazovanja u BiH.

¹¹ Samo ministarstva Hercegbosanskog kantona i Bosansko-podrinjskog nisu popunili upitnik, jer su se izjasnili da ne poznaju rad Agencije, s obzirom da ljudi koji su saradivali s agencijom više ne rade u ministarstvu.

U upitnicima za ministarstva¹¹ i pedagoške zavode, na pitanja u vezi uticaja standarda na obrazovni sistem, dati odgovori su pokazali da nije bilo tih uticaja. Takođe, većina direktora škola i nastavnika su se izjasnili da nisu koristili rezultate ASOO ili standarde u nastavnoj praksi.

Neosporno je da je ASOO imala pionirsku ulogu u vanjskom vrednovanju ASOO je i da je provela proces eksternog vrednovanja, te definisala standarde učeničkih postignuća po prvi put u Bosni i Hercegovini.

Glavno pitanje je zašto eksterno vrednovanje i dobijeni standardi učeničkih postignuća nisu uzrokovali promjene u nastavniom planu i programu, nastavnoj praksi, organizaciji škole i drugim sličnim pitanjima.

Naučene lekcije

¹² Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju, Službeni list BiH (18/2003)

Po Zakonu¹², glavna uloga ASOO je bila da uspostavi standarde učeničkih postignuća, ocjeni u kojoj mjeri su ti standardi ostvareni, kao i da savjetuje nadležne obrazovne vlasti o standardima i njihovoj primjeni. Također ASOO je treba uspostaviti i održavati mehanizme izvještavanja o stanju u školama na teritoriji BiH.

¹³ Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju, Službeni list BiH (18/2003)

Nisu postojali drugi dokumenti ili aneksi na Zakon¹³, ili pravilnici o eksternom vrednovanju u osnovnim i srednjim školama, koji bi mnogo jasnije regulisali primjenu standarda kao i ulogu pedagoških zavoda i Agencije u procesu eksternog vrednovanja, informisanju škola, učenika i roditelja i druge stvari koje su bitne u procesu eksternog vrednovanja.

Šta je to bilo dobro u praksi eksternog vrednovanja provedenog od strane ASOO, s obzirom na predviđene zadatke, kao i mogući uticaj na obrazovnu politiku i koje su to naučene lekcije?

Promocija ASOO-a kao i njenih rezultata u medijima, među roditeljima, učenicima i u široj javnosti

U širem smislu ASOO-a je bila odgovorna javnosti, pošto je kvalitet obrazovanja u interesu svih. Na samom početku projekta Agencija je distribuirala promotivne letke za škole i roditelje o značaju eksternog ocjenjivanja i uloge ASOO. Kasnije su škole trebale informisati roditelje o testiranju i njegovoj ulozi. Ali, u ASOO nije bilo podataka ili pripremljenog materijala koje bi škole mogle distribuirati roditeljima i učenicima. Takođe, na web stranici agencije su se nalazile opće informacije o Agenciji, bez posebno pripremljenih i informacija namijenjenih za roditelje i učenike. U Sloveniji na primjer, informacije za učenike i njihove roditelje o svrsi testiranja, vezi rezultata provjeravanja sa školskom ocjenom, pripremom učenika, načinom ocjenjivanja, zakonskoj podlozi za eksterno vrednovanje kao i primjeri zadatka, nalaze se na web stranicama Nacionalnog ispitnog centra¹⁴. Sve u svrhu da se stvori pozitivna atmosfera u vezi testiranja i uskladi sa demokratizacijom u procesima obrazovanja.

ASOO nije razvila mehanizam informisanja roditelja i učenika o testiranju kao i njegovim rezultatima.

¹⁴ [http://www.ric.si/mma_bin.php/\\$file/2006101915340128/\\$fileN/Informacije_slo_09.pdf](http://www.ric.si/mma_bin.php/$file/2006101915340128/$fileN/Informacije_slo_09.pdf)

Kada je u pitanju promocija u medijima, ASOO je tokom projektnog perioda imala jedan TV spot. Ne postoje podaci o izvještavanju medija, kako o početku testiranja, tako i o rezultatima testiranja. ASOO nije razvila mehanizam saradnje sa medijima i obavještavanja medija.

ASOO je propustila priliku da učinkovitije i svrsihodnije koristi svoju web stranicu. Web stranica treba da pruži sve potrebne informacije svim zainteresovanim stranama u procesu eksternog vrednovanja. Na web stranici ASOO nije bilo podataka kao što su zbirke ispitnih zadataka, izvještaji o testiranju, brošure o standardima, izvještaji o testiranju, okvirovi koji bi sadržavali sve informacije o datom eksternom vrednovanju, kao što su ispitni katalozi i druge važne i korisne informacije.

Tek nakon nekoliko izvršenih eksternih vrednovanja, brošure o standardima su stavljene na web stranicu i bile dostupne za preuzimanje. Ali u ASOO nije bilo povratne informacije o broju tih preuzimanja, kao ni o tome kako su nastavnici i škole uopće obaviješteni o web stranici.

U odgovorima na upitnik na pitanje koliko često su koristili web stranicu Agencije, (oko 180 nastavnika je odgovorilo na ovo pitanje), 62, 2% se izjasnilo da nikada nije koristilo pomenutu web stranicu, dok se 32,7% izjasnilo da su samo ponekad koristili web stranicu Agencije.

ASOO je propustila priliku da u pripremama za testiranje, kao i u izvještavanju o rezultatima testiranja, promovira svoju web stranicu.

U današnje vrijeme, dobra i funkcionalna web stranica je imperativ za podršku svim zainteresovanim stranama u testiranju, a i osigurava javnost rada. Primjer dobrog funkcioniranja web stranice web stranica institucije NAEP (National Assessment Education Progress¹⁵) koja vrši eksterno vrednovanje za sve američke države u SAD. Stranica je izrađena tako da daje različite informacije za roditelje, škole, nastavnike, donosice obrazovnih odluka, medije i učenike.

Na primjer, kreatori obrazovne politike imaju mogućnost poređenja postignuća različitih američkih država, informacije i profil pojedine države, ispitni okvir, zatim imaju informacije o tome na koje zadatke su učenici u stanju odgovoriti na osnovnom, srednjem i naprednom nivou i slične informacije korisne donosiocima odluka. Informacije za izabrane škole za testiranje sadrže podatke o tim školama, informacije o važnosti NAEP-a, informacije za učenike i nastavnike (date i u obliku videa), uzorak upitnika i slično. Informacije za roditelje sadrže opšte informacije o NAEP-u, kao i sve informacije koje su važne za roditelje, uzorku upitnika, odabir učenika, podatke o dostupnim rezultatima, tajnosti podataka i druge relevantne informacije.

Takođe, primjer dobre web stranice je stranica slovenačkog ispitnog centra¹⁶ koji je osnovna institucija za eksterno vrednovanje učenika i odraslih u Sloveniji, i koja sadrži sve potrebne informacije za sve sudionike. Uvodne konferencije (kick off conference) takođe mogu biti dobar način uvođenja novih pitanja u obrazovanju. Nova agencija organizirala je konferenciju u kojoj su se sudionici kroz predavanja, radionice i materijale upoznali sa TIMSS studijom, njenim rezultatima, kao i zadacima nove agencije (APOS - Agencija za predškolske, osnovne i srednje obrazovanje)

ASOO nije imala uvodnu konferenciju. Imala je jednu konferenciju sa učesnicima, predstavnicima pedagoških zavoda, kao i direktorima i nastavnicima škola koje su učestvovala u testiranju. U ASOO nemaju podatke o broju učesnika kao i programu konferencije.

¹⁵ <http://nationsreportcard.gov/parents.asp>

¹⁶ <http://www.ric.si/?lng=eng>

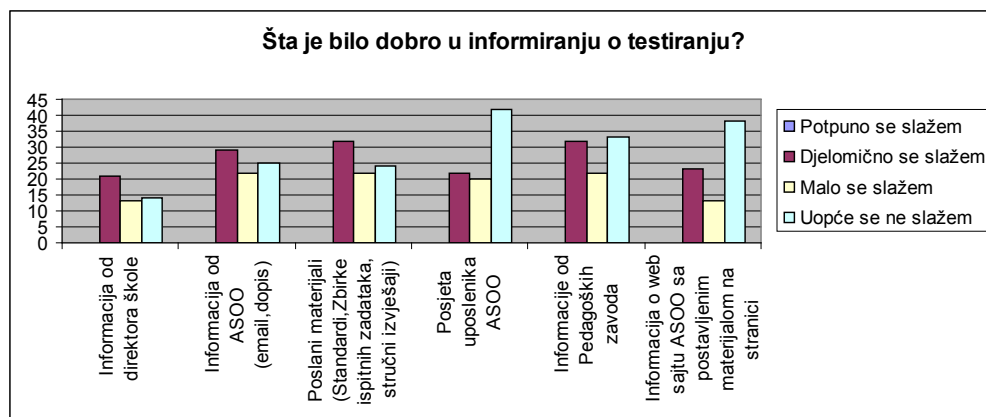
Predstavljanje rezultata

U predstavljanju i širenju rezultata eksternog vrednovanja, ASOO je koristila sljedeće metode: posjete pedagoškim zavodima i ministarstvima i prezentaciju rezultata, obuku nastavnika o standardima, slanje tehničkih izvještaja i brošura o standardima o provedenom eksternom vrednovanju školama, ministarstvima i pedagoškim zavodima. U upitnicima za nastavnike¹⁷ nastavnici su bili pitani o načinu predstavljanja rezultata, obuci kao i mišljenjima o eksternom vrednovanju kao sistemu osiguranja kvalitete. Oko 50% nastavnika je odgovorilo na pitanje o širenju rezultata o učeničkim postignućima u praksi. U Grafikonu 1 su dati njihovi odgovori na pitanje šta je bilo dobro u informaciji i širenju rezultata.

¹⁷ Upitnici kreirani za nastavnike za ovu studiju

Grafikon 1.

Odgovori nastavnika na pitanje šta je bilo dobro u informaciji i širenju rezultata¹⁸

¹⁸ Rezultati dobiveni iz upitnika kreiranih za nastavnike za ovu potrebu ove studije

Kao što se vidi iz grafikona, nastavnici se najviše slažu da su najviše informacija dobivali od direktora škole, kao i u datom materijalu.

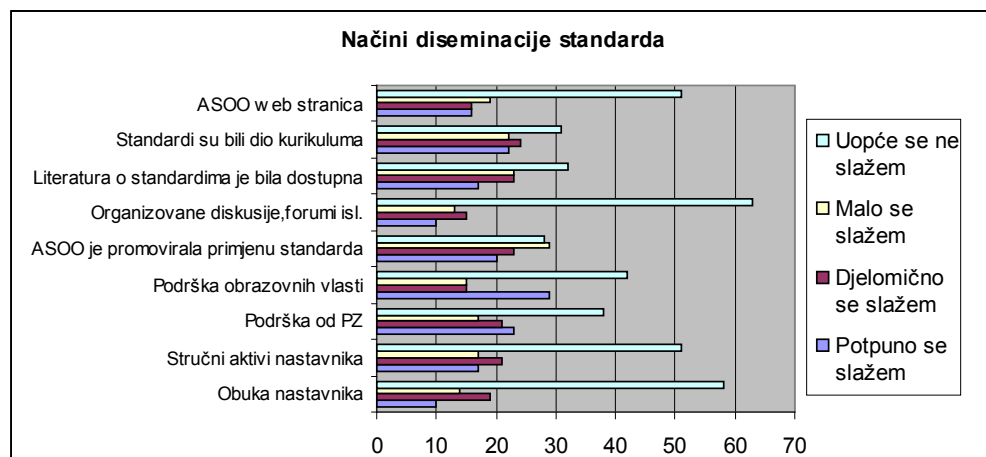
Većina nastavnika se nije složila da su dobili informacije sa web stranice ASOO ili tokom posjeta osoblja Agencije. Naravno da osoblje Agencije nije moglo posjetiti sve škole, ali se putem savremene informatičke tehnologije mogu prenositi informacije o rezultatima testiranja i primjene standarda. Zanimljiva su mišljenja nastavnika o informacijama koje su dobivali iz pedagoških zavoda, u kojoj se nastavnici podjednako i slažu i ne slažu da su dobivali informacije iz pedagoških zavoda. Na primjer, u odgovorima nastavnika iz Tuzlanskog kantona, pola nastavnika se složilo da su dobili informacije iz Pedagoškog zavoda, a druga polovica se izjasnila da nisu. To potvrđuje činjenicu da ni pedagoški zavodi nisu imali mehanizam za širenje rezultata eksternog vrednovanja.

To svakako ovisi od politike pedagoških zavoda, kao i podrške koju je u tome Agencija davala pedagoškim zavodima.

Načini predstavljanja rezultata su dati u Grafikonu 2¹⁹.

Grafikon 2.

Načini diseminacije standarda

¹⁹ Rezultati dobiveni iz upitnika kreiranih za nastavnike za ovu potrebu ove studije

Podaci pokazuju da su obuke, diskusije, forumi, web stranica ASOO, kao i podrška od strane pedagoških zavoda zapravo malo korišteni u širenju informacija o rezultatima. Kada je u pitanju institucionalna podrška, direktori škola su se izjasnili da su škole davale najviše podrške (45% odgovora), a zatim slijede pedagoški zavodi (25,3% odgovora), ASOO (16% odgovora) i ministarstva (11% odgovora).

Predstavnici pedagoških zavoda su se izjasnili različito na pitanje o obuci nastavnika o standardima, njihovoj primjeni kao i praksi ocjenjivanja i dizajniranju testova za učenike. Tri pedagoška zavoda su se izjasnila da su organizovali takav trening, dok su se ostali izjasnili da nisu. Osoblje Agencije se izjasnilo da je bio trening nastavnika u primjeni standarda i ocjenjivanju, ali ne u dizajniranju testova za učenike, kao i da su bile organizivane radionice i dijeljene brošure o standardima.

Međutim, u ASOO ne postoje podaci o broju nastavnika i savjetnika pedagoških zavoda koji su prošli obuku.

Takođe je u upitnicima za pedagoške zavode bilo pitanje da li je Agencija tražila od pedagoških zavoda da provode obuku o primjeni standarda i ocjenjivanju. Dva pedagoška zavoda su se izjasnila da jeste, dok su se ostali izjasnili da nije bilo takvog zahtjeva.

Isto tako, postavlja se pitanje obuke novih nastavnika. Općenito ne postoji mehanizam koji bi upoznao nastavnike sa standardima, primjenom standarda kao i praksom ocjenjivanja. To prije svega zavisi od politike pedagoških zavoda i podrške koju zavodi imaju od Agencije.

Što se tiče prakse primjene standarda, odgovori ispitivanih direktora su bili u gotovo simetričnom omjeru: 30,4% od njih se izjasnilo da njihovi učitelji znaju i primjenjuju standarde u praksi, 36,9% da njihovi nastavnici znaju, ali ne primjenjuju standarde u praksi i 32,6% reklo je da nastavnici ne poznaju standarde.

Od 186 upitanih nastavnika o poznavanju i primjeni standarda u nastavi, odgovori su bili sljedeći: 33,8% se izjasnilo da zna za standarde, 22% da zna za standarde, ali ih ne primjenjuje i 44,8% da ne zna za standarde. Nastavnici koji najbolje poznaju standarde su nastavnici matematike i maternjeg jezika. Među nastavnicima, najviše nastavnika razredne nastave, njih 66%, se izjasnilo da ne zna i ne koriste standarde. Veliki broj nastavnika prirodnih nauka su se takođe izjasnili da nisu upoznati sa standardima. Znači, riječ je o nastavnicima koji rade u školama u kojima je najviše puta vršeno eksterno vrednovanje. Za škole u kojima je eksterno vrednovanje vršeno samo jednom, nastavnici su se izjasnili da se ne sjećaju i da ne mogu da odgovore na pitanja i popune upitnik.

Unatoč činjenici da je ASOO provodila testiranja osam godina, na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, veliki je broj nastavnika koji nisu bili upoznati sa standardima. To potvrđuje činjenicu da Agencija nije imala odgovarajuću politiku širenja informacija o rezultatima eksternog vrednovanja kao i čvršću saradnju sa pedagoškim zavodima, kada je u pitanju obuka nastavnika.

Na primjer, u TIMSS međunarodnom izvještaju za matematiku za 2007 godinu²⁰, na pitanje o praksi ocjenjivanja koju primjenjuju, prema izvještaju u BiH, je 17% učenika koje uče nastavnici matematike koji daju **glavni** naglasak nacionalnim testovima znanja, 44% učenika uče nastavnici koji daju **neki** naglasak na nacionalne testove znanja, dok 39% učenika, uče nastavnici koji daju **malo** ili **nimalo** pažnje nacionalnim testovima znanja. U Sloveniji, nacionalni ili regionalni testovi znanja imaju itekako velik uticaj kao izvor za praćenje napretka učenika, tako da čak 83% učenika uče nastavnici koji pridaju veliki naglasak nacionalnim testovima znanja.

²⁰ TIMSS 2007 International Mathematics Report, Ina V.S. Mullis, Michael O. Martin, Pierre Foy, IEA

Nastavnici su takođe pitani o adekvatnosti standarda sa stanovišta traženog znanja i vještina za dati nivo, kao i njihovu primjenu u praksi. Oko polovina ispitanih nastavnika je odgovorila na ovo pitanje. Među njima, 75-80% u potpunosti ili djelimično su se složili da su standardi bili prikladni u odnosu na tražena znanja i vještine za dati nivo i da su dati u formi prikladnoj za njihovu primjenu u praksi. Ali, isto tako 64% njih se izjasnilo da su standardi previsoki za dati nivo znanja.

Analiza podataka učeničkih postignuća po kantonima/regijama, primjerice za matematiku, pokazuje je da većina učenika u Republici Srpskoj, po znanju, spadala u srednji i visoki standard. To znači da su u tom entitetu nastavnici/savjetnici imali visoke zahtjeve iz matematike.

Na pitanje koliko dobro je ASOO ispunila svoju primarnu zadaću, a to je utvrditi standarde postignuća kao i ocijeniti u kojoj mjeri su ostvareni, predstavnici pedagoških zavoda su odgovorili različito. Većina ih je dala prosječnu ocjenu, dok su dva pedagoška zavoda dala najveću ocjenu. Na pitanje šta je bilo dobro u cjelokupnom procesu eksternog vrednovanja, predstavnici pedagoških zavoda su se izjasnili:

- to što su savjetnici bili članovi radnih grupa,
- to što je pedagoški zavod dobivao materijale o dobrim primjerima iz prakse drugih zemalja,
- što su postavljeni standardi na nivou BiH, kao i mjerenje kvaliteta.

Na pitanje šta bi se moglo unaprijediti u datoj praksi eksternog vrednovanja, predstavnici pedagoških zavoda su tražili više profesionalizma u radu Agencije, više obuke za nastavnike, kao i više korištenja podataka iz eksternog vrednovanja u nastavnom procesu.

O saradnji sa korisnicima i zainteresovanim stranama

Sve zainteresovane strane, kao i korisnici su trebali saradivati sa Agencijom.

Svaka od ključnih institucija koja pruža usluge u obrazovanju bi trebala prepoznati sve učesnike u procesu obrazovanja, koji utiču na njene operativne funkcije, i odrediti koje su od koristi za svaku stranu u partnerstvu. Naravno, iako postoji mnogo zainteresovanih strana, samo su neki od njih ključni partneri. Stoga je jako bitno razviti saradnju, sklopiti sporazum o međusobnim odnosima u toj saradnji, kao i iznaći zajedničko razumijevanje - ko, kako, u čemu i s kim saraduje.

Pedagoški zavodi su bili ključni partneri Agencije. Ova uloga ostaje i kada je u pitanju nova agencija. Direktori pedagoških zavoda su se izjasnili povodom toga²¹.

A kakav je bio odnos na relaciji pedagoški zavodi - ASOO, uzimajući njihovu ulogu u sistemu osiguranja kvaliteta?

Podaci iz projekta Osiguranje kvalitete u obrazovanju²² pokazuju da pedagoški zavodi izražavaju visok nivo zadovoljstva kada je u pitanju saradnja sa ASOO u pripremi i provođenju testova, dok su manje zadovoljni saradnjom u analizi podataka, a najmanje zadovoljni u obuci nastavnika u primjeni standarda i definisanju mjera za poboljšanje kvaliteta obrazovanja.

Pedagoški zavodi su saradivali sa ASOO tako što su savjetnici pedagoških zavoda bili članovi radnih grupa (Pedagoški zavod Bihać se izjasnio da savjetnici iz tog zavoda nisu bili članovi radnih grupa, dok su se drugi pedagoški zavodi izjasnili o djelimičnoj ili punoj saradnji²³) i kao koordinatori testiranja. Pedagoški zavodi su slali podatke ASOO o školama i učenicima. Takođe, direktori pedagoških zavoda su se izjasnili da pri tom nisu koristili podatke iz EMIS-a (obrazovni

²¹ Pregled stanja organizacije i funkcije pedagoških zavoda u BiH, Projekat Osiguranje kvalitete u obrazovanju, EQA-OKO, 2008

²² Pregled stanja organizacije i funkcije pedagoških zavoda u BiH, Projekat Osiguranje kvalitete u obrazovanju, EQA-OKO, 2008

²³ Odgovori direktora PZA na upitnik kreiran za ovo istraživanje

informacioni sistem) koji je implementiran zajedno sa ASOO, u razvojnom projektu Svjetske banke, a kao podrška obrazovnim vlastima i javnoj upravi.

U izvještaju "Pregled stanja organizacije i funkcije pedagoških zavoda u BiH" direktori pedagoških zavoda se većinom slažu da bi saradnja sa novom agencijom trebala biti ostvarena putem nadzora, evaluacije i razvoja zajedničke jezgre nastavnog plana i programa i obrazovnih standarda, organizacije, te provođenja eksternog vrednovanja, analize rezultata vrednovanja i poboljšanja ocjenjivanja učenika.

U dokumentu „Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOS0), misija i vizija“, kao predloženi model saradnje pedagoških zavoda i APOS0, predlaže se da će pedagoški zavodi imati više implementacijsku ulogu u razvoju sadržaja, kao i vođenju programa profesionalnog razvoja u području standardizacije ocjenjivanja i implementacije materijala za provođenje vrednovanja i ocjenjivanja. Takođe, pedagoški zavodi će vršiti analizu rezultata eksternog vrednovanja na nivou pedagoških zavoda. To je i u skladu sa ulogom pedagoških zavoda u istraživanjima i provođenju analiza.

Kada je u pitanju organizacija sistema eksternog vrednovanja u BiH situacija je sljedeća:

- na području BiH postoji 12 obrazovnih sistema, pod kantonalnom/entitetskom nadležnosti;
- APOS0 po Zakonu o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (Član 5.)²⁴ postavlja standarde znanja i ocjenjivanja, i ta uloga je vrlo slična, ulogi koju je imala Agencija za standarde i ocjenjivanje (član 47. Zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju), s tim da je zakonodavac utvrdio ranije nedostatke Agencija za standarde i ocjenjivanje u implementaciji standarda i obuci nastavnika, te je proširio ulogu APOS0 sa obavezom implementacije vanjskoga vrednovanja, i davanjem smjernica za provođenje programa obuke za nastavnike i stručne saradnike iz oblasti standarda znanja i eksternog ocjenjivanja.

²⁴ Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Službeni list BiH" no. 88/07

Član 5.

U oblasti uspostavljanja standarda znanja i ocjenjivanja postignutih rezultata u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju i za druge stručne poslove u oblasti standarda znanja i ocjenjivanja kvaliteta obrazovanja, Agencija je nadležna za:

- a) ustanovljavanje standarda znanja učenika i ocjenjivanje postignutih rezultata,
- b) provođenje istraživanja s ciljem ocjenjivanja razvoja standarda znanja učenika, ocjenjivanje postignutih rezultata i objavljivanje rezultata istraživanja,
- c) davanje savjeta nadležnim obrazovnim vlastima u vezi s pitanjima propisanih standarda znanja i njihove primjene,
- d) ustanovljavanje i vođenje mehanizama izvještavanja o stanju obrazovanja u Bosni i Hercegovini u saradnji s nadležnim obrazovnim vlastima,
- e) sakupljanje, objedinjavanje, obrađivanje i objavljivanje podataka o kvalitetu i kvantitetu znanja,
- f) provođenje eksternog ocjenjivanja,
- g) davanje smjernica za provođenje programa obuke za nastavnike i stručne saradnike iz oblasti standarda znanja i eksternog ocjenjivanja,
- h) uspostavljanje kontakta s tijelima koja imaju slične funkcije u drugim zemljama kao i s međunarodnim organizacijama i institucijama s ciljem usklađivanja propisanih standarda u obrazovanju,
- i) pružanje pomoći pri priznavanju domaćih svjedočanstava i diploma u drugim zemljama, kao i u priznavanju stranih svjedočanstava i diploma u Bosni i Hercegovini,
- j) provođenje drugih aktivnosti u vezi sa uspostavljanjem i primjenom standarda znanja i ocjenjivanja.

²⁵ Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju, Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

²⁶ International Association for the Evaluation of Educational Achievement

²⁷ Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Službeni list BiH" no. 88/07

- Još uvijek ne postoje drugi zakonski dokumenti i aneksi na postojeće zakone²⁵ ili pravilnici o eksternom vrednovanju u osnovnim i srednjim školama, koji bi preciznije regulisali primjenu tih standarda, odnos među pedagoškim zavodima i agencije koja provodi eksterno vrednovanje, a u vezi njihove uloge u procesu vrednovanja, informisaja škola, učenika i njihovih roditelja i slično.

Na osnovu prethodno izloženih tačaka kao i na osnovu iskustava međunarodnih komparativnih iskustava mogao bi se predložiti kao jeda od mogućih modela funkcionisanja APOSO-PZ-Ministartsva i model po kojem funkcionise međunarodna asocijacija za eksterno vrednovanje - IEA²⁶.

IEA sprovodi procese međunarodnog eksternog vrednovanja kao što su TIMSS, PIRLS i drugi i na taj način mjeri obrazovne rezultate 66 zemalja s različitim obrazovnim sistemima.

IEA kreira testove i zadatke u saradnji sa koordinatorima zemalja članica a sve članice testiranja provode testiranje u svojim zemljama po upustvima koje je striktno zadala IEA.

Naime, APOSO je po Zakonu²⁷ glavna institucija za razvoj zajedničke jezgre nastavnog plana i programa i eksterno vrednovanje tog kurikuluma. APOSO bi trebalo da razvijaja svoje kapacitete sa profesionalnim stručnim osobljem iz svih područja eksternog vrednovanja (razvoj pitanja za testiranje, test-dizajn, bazu zadataka, obradu podataka, pisanje izvještaja i slično) koristeći primjere dobre prakse koje je postavila Agencija za standarde i ocjenjivanje.

Eksperti iz APOSO bi zajedno sa stručnjacima iz pedagoških zavoda i drugim stručnjacima razvijao test instrumente, koji bi se implementirali u kantonima/entitetima i na taj način bi mjerila obrazovne ishode sistema obrazovanja koji funkcionišu u kantonima/entitetima.

Pedagoški zavodi bi osim što bi preko svojih stručnjaka učestvovali u kreiranju test instrumenta, bi, s obzirom na svoje nadležnosti i neposredni odnos sa školama, mogli preuzeti ulogu administracije testiranja.

U ovom modelu pedagoški zavodi bi imali koordinate/stručnjake koji bi aktivno učestvovali u radu Agencije u kreiranju okvira za eksterno vrednovanje.

Okvir za vrednovanje bi uključivao:

- dijelove kurikuluma koji se testiraju
- procent predmetnih područja po sadržaju
- procent kognitivnih kategorija koje se testiraju
- populaciju koja se testira
- upitnike koji ispituju implementaciju sadržaja kurikuluma u kontekstu učenja.

Pedagoški zavodi bi sproveli administraciju testiranja u skladu sa pravilima o provođenju eksternog vrednovanja. Davali bi informacije o školama i učenicima, štampali testove, administrirali testiranje, skupljali testove, ocjenjivali i bodovali, unosili podatke u date baze podataka, te slali baze u APOSO.

U mnogim od ovih funkcija pedagoški zavodi su već učestvovali, u saradnji sa ASOO.

APOSO bi vršio konačnu analizu, ovisno o svojim kapacitetima za to, samostalno ili u saradnji sa Agencijom za statistiku. Analize i izvještaji bi se slali u pedagoške zavode.

Pedagoški zavodi u saradnji sa ministarstvima bi vršili dodatne i detaljnije analize na nivou škola, npr. da se pronađu škole sa dobrom praksom, koje ostvaruju bolje rezultate i da se ta praksa pokuša implementirati u škole sa lošijim rezultatima. Naravno, APOSO bi trebalo da dá svu podršku, počev od baza podataka, pa do potrebne dokumentacije za analize.

Na ovaj način bi pedagoški zavodi bili duboko uključeni u proces eksternog vrednovanja. Ministarstvo bi se, takođe, sa svojim koordinatorima, trebalo uključiti u proces eksternog vrednovanja, posebno kada su u pitanju obrazovni ishodi koje treba mjeriti, a koji su važni s gledišta donositelja odluka. Na ovaj način bi rad APOSO bio prihvatljiviji. Saradnja na liniji APOSO-PZ-Ministarstava bi time ojačala.

Odgovarajući na pitanje o ovakvom modelu saradnje, kao i ulozi pedagoških zavoda u testiranju, sa stanovišta preuzimanja uloge test administracije, sposobnosti za tu ulogu kao i koordinaciju sa školama, pet pedagoških zavoda su izrazili spremnost za ovakvu ulogu, dok su ostali bili protiv. U vezi uloge koordinacije sa školama u eksternom vrednovanju, svi pedagoški zavodi su se izjasnili da to mogu uspješno izvesti.

No, s obzirom na kapacitet pedagoških zavoda u izvještaju "Pregled stanja organizacije i funkcija pedagoških zavoda u BiH²⁸", svi pedagoški zavodi su naglasili da ne postoji potpuna pokrivenost svih funkcija i zadataka pedagoških zavoda sa brojem zaposlenika, uzimajući u obzir i broj obrazovnih ustanova kojima služe.

Svakako, pedagoški zavodi moraju imati koordinate koji će biti dio radnih grupa Agencije i trebaju biti duboko uključeni u proces vanjskog vrednovanja u svim njegovim fazama.

Kada su u pitanju ministarstva i njihov odnos prema ASOO, predstavnici ministarstava su se u upitnicima²⁹ uglavnom žalili na ASOO, s primjedbom da je trebala uložiti više truda u implementaciji standarda učeničkih postignuća i dati preciznije opise nivoa postignuća. Zbog nedovoljno implementiranih standarda, ASOO nije mogla dati dodatnu ekspertizu ministarstavima.

Ministarstva su takođe istakla da ASOO u svojim analizama postignuća po kantonima/regijama nije pružila odgovor zašto je jedna regija je bila uspješnija od druge.

Što se tiče razvoja ocjenjivanja kroz kroz obuku nastavnika, predstavnici ministarstava su istakli da je dobra stvar da je ASOO shvatila kako je nastavnicima potrebna obuka u ocjenjivanju i standardima, ali da ASOO nije uložila dovoljno truda da je sprovede u saradnji s pedagoškim zavodima.

Ministarstva su se takođe izjasnila da je ASOO trebala biti transparentnija u svom radu.

Ministarstava su uglavnom bila zadovoljna s metodologijom vrednovanja, kao i ulogom vrednovanja kao mehanizma upoređivanja učeničkih postignuća među kantonima/regijama, ali su istakli da je potrebna i uporedba škola unutar jednog kantona/regije. U području uporedbe standarda s međunarodnim standardima, Agencija nije poduzimala nikakve mjere koje bi omogućile ili olakšale jedno takvo poređenje, na primjer - označavanje ispitnih zadataka i po kognitivnim kategorijama u bazi podataka itd.

Kada je u pitanju uloga Konferencije ministara³⁰ u eksternom vrednovanju, Konferencija ministara bi trebalo da prati i ocjenjuje aktivnosti na definisanju, provedbi, praćenju i razvoju standarda u obrazovanju, kao i u aktivnostima na njihovom usklađivanju s evropskim i međunarodnim standardima. Agencija bi trebala pripremiti izvještaje i informacije o sprovođenju obrazovnih standarda i kvaliteta u obrazovanju.

²⁸ Pregled stanja organizacije i funkcija pedagoških zavoda u BiH, EQA-OKO projekt of EU, 2009

²⁹ Upitnici kreirani za potrebe ove studije

³⁰ Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, misija i vizija, EU-ICBE projekt

Kada je u pitanju uloga Ministarstva obrazovanja Republike Srpske, Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, kantonalnih ministarstava obrazovanja, Odjeljenja za obrazovanje Brčko Distrikta, oni svi bi trebali imenovati vanjske članove stručnog tima Agencije.

Ali, glavna uloga ovih ministarstava obrazovanja bi trebala biti da ova ministarstva imaju politiku primjene i prihvatanja rezultata eksternog vrednovanja.

U istraživanju

ASOO je provodila eksterno vrednovanje kao istraživanje u kojem su bili postavljeni standardi, kao i ocjenjivanje u kojoj mjeri su ti standardi ostvareni. Ali, ASOO nije obavljala druga istraživanja iz obrazovanja. Takođe, nije ni kooperirala sa drugim institucijama u istraživanju. Predstavnici tuzanskog pedagoškog zavoda su u upitniku istakli da kada su poslali ASOO izvještaj o implementaciji eksternih mature u Tuzlanskom kantonu, ASOO nije dala nikav osvrt ili povratnu informaciju. Pобољшanje kvaliteta obrazovanja zahtijeva, između ostalog, i provođenje istraživanja u obrazovanju. Agencija treba osigurati podršku aktivnostima istraživanja, kao i dodatnih analiza na svoje prvobitne analize, s dostupnim bazama podataka, dokumentacijom (čak i sa programima za analizu podataka), kao i podsticati istraživačke aktivnosti među studentima, nastavnicima i svim zainteresovanim stranama. To je praksa međunarodnih i regionalnih vrednovanja, koju bi i nova agencija trebala slijediti.

Harmonizacija sa međunarodnom praksom

ASOO je provodila međunarodno vrednovanje u matematici i prirodnim naukama TIMSS 2007 za BiH, a jedan od zadataka eksternog ocjenjivanja bio je i usklađivanje naše prakse sa međunarodnom. U Zakonu o osnovnom i srednjem obrazovanju³¹ je takođe navedeno da ASOO treba uspostaviti kontakte sa drugim sličnim institucijama u drugim zemljama, sa ciljem da definisani standardi budu u skladu s međunarodnim.

ASOO procedure eksternog vrednovanja su koristile međunarodnu praksu u vrednovanju kao što su - razvoj ispitnih zadataka, test-dizajn, analiza podataka putem teorije odgovora na pitanje test-administracije, štampa testova iz baza podataka i drugo. Metodologija koju je ASOO usvojila u provođenju vrednovanja je prilično dobro slijedila međunarodu praksu.

S obzirom da je ASOO provodila međunarodno vrednovanje u matematici i prirodnim naukama u TIMSS 2007 za BiH, neka iskustva i dobre prakse iz TIMSS bi se mogle koristiti i u nov osnovanoj agenciji. TIMSS testiranje je prije svega popraćeno transparentnom podrškom u podacima na web stranici.

Primjeri dobre prakse iz TIMSS testiranja bi mogli biti:

- okvir za za provođenje eksternog vrednovanja

Okvir za provođenje eksternog vrednovanja sadrži, između ostalog, informacije o sadržajnim i kognitivnim područjima po predmetima, zatim kontekstualni okvir koji istražuje kontekst učenja putem upitnika, tipove pitanja, načine bodovanja, skale i slično. Taj okvir je na vrijeme dostupan svim učesnicima u eksternom vrednovanju.

- enciklopedija o nastavnim planovima i programima (zemlje popunjavaju enciklopediju podacima o kurikulu i svom obrazovnom sistemu)

- šeme bodovanja koje daju nivoe tačnosti odgovora

³¹ Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju, Službeni list BiH (18/2003)

- baza ispitnih zadataka, gdje ispitni zadaci pored sadržajne domene imaju i oznaku kojoj kognitivnoj domeni pripada ispitni zadatak.

Prethodne baze ispitnih podataka u ASOO nisu imale ovaj podatak. Taj podatak je bitan kako bi se mogle vršiti analize učeničkih postignuća po kognitivnim kategorijama.

Zatim, tu su i podaci o statistici ispitnih zadataka³², kao i nivou težine, načinu kako su dobri i loši studenti odgovorili na dati zadatak, podaci o distraktorima u višečlanim zadacima i slično.

³² TIMSS Data Almanacs

TIMSS³³ pokazuje kako se namjeravani nastavni plan i program (to se odnosi na ciljeve, sadržaje i metode za podučavanje i učenje nekog predmeta), ostvaruje kroz implementirani kurikulum (kontekst učenja i nastavne prakse i sl.) i koji su, na kraju, rezultati (ostvareni kurikulum) koji se sastoje od pojmova, procesa, vještina i stavova prema matematici i znanosti koje su učenici stekli tokom školovanja

³³ TIMSS Okvir za vrednovanje (Framework 2007)

Upitnici za nastavnike, učenike i direktore škola su instrumenti koji su se uz testove koristili u eksternom vrednovanju koje je provodila ASOO. Ali ASOO nije nikada radila analizu odgovora na upitnike u kontekstu učeničkih postignuća.

Prava analiza trebala bi dati odgovore o učeničkim postignućima u kontekstu učenja, jer samo tako bi se otkrili uzroci i slabosti kurikuluma i načina provođenja kurikuluma.

Eksterno vrednovanje i kurikulum

Koji je bio odnos između standarda i nastavnog plana i programa? Zajednička jezgra nastavnih planova i programa je uvedena 2003 godine³⁴. Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju navodi da će Zajednička jezgra nastavnih planova i programa (ZJNPP) biti uvedena i implementirana u javnim i privatnim osnovnim školama. Zakon je, takođe, rekao i da će ZJNPP osigurati kvalitet obrazovanja, kao i postignuća dovoljnog nivoa znanja i vještina. Međutim, implementacija je bila spora, jer bez podrške obrazovnih vlast, sam ZJNPP nije imao oblik, strukturu i sadržaj uobičajen za tu vrstu dokumenta i nije bio utemeljen na ishodima učenja. Takođe, ni nastavni planovi kantona/entiteta (osmogodišnji) nisu se bazirali na ishodima učenja. Da je ZJNPP imao ishode učenja, onda bi se mogli postaviti standardi učeničkih postignuća vezani za ishode učenja, a isto tako su se mogli razvijati i instrumenti vrednovanja i ocjenjivanja.

³⁴ Memorandum o razumijevanju o Upravnom odboru za zajedničku jezgru nastavnih planova i programa i o radnim grupama za određene predmete, koji su potpisali svi ministri obrazovanja 4. juna 2003. godine.)

Ispitni centar ili agencija koja sprovodi eksterno vrednovanje bi mogla analizirati rezultate u kontekstu datih ishoda učenja i u kontekstu podučavanja. Konačno, ispitni centar ili agencija koja sprovodi eksterno vrednovanje bi predlagala mjere za poboljšanje nastavnog plana i programa, nastavničku praksu, obuke nastavnika, organizaciju škole i slično. Od školske 2009/10. godine se u školama provodi devetogodišnji plan i program koji se više ili manje temelji na ishodima učenja i ZJNPP bi trebalo da ima definisane ishode učenja, što je bio i jedan od zaključaka projekta Osiguranja kvalitete u obrazovanju³⁵.

³⁵ Izvještaj o pregledu postojećih ZJNPP i nastavnih planova i programa za devetogodišnje osnovne škole u BiH, EQA/OKO - Osiguranje kvaliteta u obrazovanju u BiH, 2009 godina

ASOO je pokazala da standardi učeničkih postignuća mogu biti postavljeni bez ishoda učenja. Eksperti za ocjenjivanje iz ASOO su koristili sadržaje iz zajedničke jezgre i anticipirali ciljeve. Međutim, nastavnici bi puno lakše primjenjivali standarde učeničkih postignuća ako bi oni bili bazirani na ishodima učenja u nastavnim planovima i programima.

U upitnicima za nastavnike, bilo je pitanje koliko se ispitivani nastavnici slažu da su standardi dio nastavnog plana i programa. Mišljenja nastavnika su bila sljedeća: 22% se slažu, 24, 2% se djelimično slažu, 22% se malo slažu i 32% nastavnika se ne slažu da su standardi bili dio

nastavnog plana i programa. Čini se da su neki nastavnici uspjeli prepoznati opisane nivoe znanja za svaki standard u nastavnom planu i primijeniti ga u ocjenjivanju. I ovi odgovori pokazuju da nastavnici nisu imali dovoljno obuke u primjeni standarda. Ali isto tako pokazuju potrebu za ishodima učenja u nastavnim planovima i programima.

Razvoj i definisanje standarda su se temeljili na *a priori* mišljenju stručnjaka iz ASOO, koji su zatim prilagođeni prikupljenim objektivnim empirijskim podacima iz procesa eksternog vredovanja.

Svakako bi ishodi učenja i kurikulum sa ishodima učenja trebali biti baza za standarde.

Implikacije rezultata Agencije za standarde i ocjenjivanje na obrazovnu politiku

³⁶ Tehnički izvještaj 2004, SAA, 2004

U tehničkom izvještaju ASOO za 2004. godinu³⁶ po prvi put nalazio se tekst pod naslovom „Implikacije na obrazovnu politiku“. Taj tekst je naglasio ulogu ASOO kao savjetodavnog tijela obrazovnim vlastima. Naglašeno je da bi uvođenje standarda učeničkih postignuća postavilo kriterije za mjerenje nivoa učeničkih postignuća i pomoglo da se odredi kvalitet rezultata u domenama koje se ispituju. Ovi pokazatelji bi mogli ponuditi prijedloge o potrebnim promjenama u nastavnom procesu, što bi bilo korisno za obrazovne vlasti, kao i za same škole. Regionalne razlike u učeničkim postignućima bile bi signal za potrebnu akciju u provođenju kurikuluma, kao što je pomoć učenicima u domenama kurikuluma gdje su njihovi rezultati bili ispod standarda.

Upoređivanje ishoda obrazovanja vremenom će omogućiti i praćenje autonomnih promjena, kao i učinka poduzetih mjera od strane obrazovnih vlasti.

Razlike u u postignućima po spolu učenika, mogu ukazivati na potrebu za kreiranjem i provođenjem konkretnih mjera, kako bi se osigurala jednake mogućnosti za sve učenike. Instrumenti koji su razvijeni u ASOO mogli bi poslužiti za poboljšanje postupaka evaluacije u školama i podstaknuti nastavnike da se uključe u stalno praćenje učeničkih postignuća. Takođe, u ovom izvještaju je naglašeno da bi ova iskustva trebali poslužiti ASOO da nastavi provoditi kratkoročne i dugoročne projekte eksternog vredovanja u osnovnim i srednjim školama radi praćenja trendova u obrazovanju u BiH i mogućnosti poređenja sa međunarodnim standardima.

Međutim tehnički izvještaj nije praćen izvještajima koji bi sadržavali dalje i dublje analize postignuća po spolu, regiji i slično. ASOO je mogla u dogovoru sa ministarstvima ponuditi ovakve analize koje bi uradila samaostalno ili u saradnji sa pedagoškim zavodima. Takve analize su ministarstvima neophodne za donošenje odluka.

Kasnije, u tehničkom izvještaju iz 2006. godine, takođe je bio tekst pod nazivom „Implikacije na obrazovnu politiku“ i on je sadržavao podatke o nastanku i razvoju eksternog vredovanja u BiH.

Predstavnici ministarstava su u upitnicima različito vrednovali rezultate ASOO i njen utjecaj na obrazovnu politiku. Međutim, nijedno ministarstvo nije ponudilo konkretne pokazatelje o promjenama u obrazovnoj politici, a koje bi bile uzrokovane podacima iz eksternog vredovanja. Svi su se složili da je ASOO definirala standarde u procesu vanjskog vredovanja i da su škole sa područja cijele BiH sudjelovale u tom procesu.

Pojedina ministarstva su se složila da je nastavni plan i program bez ishoda učenja predstavljao problem u definisanju i provedbi standarda, a kada je u pitanju uloga ministarstava u procesu eksternog vredovanja, pojedina ministarstva su se izjasnila za savjetodavnu, a pojedina za koordinirajuću ulogu.

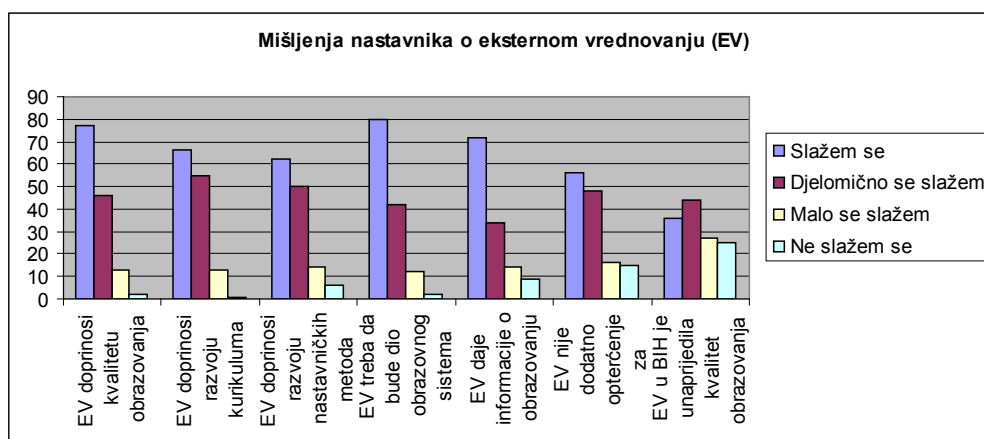
U svakom slučaju, ministarstva treba da aktivno učestvuju u radu agencije koja provodi eksterno vrednovanje, a trebala bi, preko svojih eksperata, da učestvuju i u kreiranju okvira za vrednovanje.

Pojedina ministarstva nisu mogla odgovoriti na pitanja o radu ASOO, s obrazloženjem da su ljudi koji su saradivali sa ASOO napustili ministarstva. To znači da se u ministarstvima nije uspostavila praksa i politika koja se tiče eksternog vrednovanja i primjene njegovih rezultata.

Ministarstva obrazovanja bi trebala da prihvaćatu i koriste rezultate vanjskog vrednovanja, kao i njegove moguće utjecaje na obrazovnu politiku. Ona bi trebala aktivnije sudjelovati, kako u odlučivaju šta testirati, tako i u korištenju rezultata ispitivanja, te zahtjeva za dalje analize.

Mišljenja nastavnika i direktora škola o procesu eksternog vrednovanja kao sistema osiguranja kvaliteta obrazovanja

Nastavnici i direktori su odgovarali na pitanje o važnosti i ulozi eksternog vrednovanja i njihovi odgovori su dati u Tabeli 3³⁷.

Tabela 3.

Mišljenja nastavnika o procesu eksternog vrednovanja (EV)

³⁷ Rezultati su dobiveni iz upitnika za nastavnike, kreirane za potrebe ovog istraživanja.

Nastavnici su se potpuno i djelimično složili da eksterno vrednovanje doprinosi poboljšanju obrazovanja u mnogim segmentima. Najmanje su se složili da je do sada provedeno eksterno vrednovanje dovelo do poboljšanja kvaliteta obrazovanja u BiH.

Ispod se nalazi sažetak mišljenja nastavnika i direktora kao i preporuka datih u upitnicima³⁸:

- Što se tiče informacije o procesu eksternog vrednovanja, nastavnici su se izjasnili da bi trebali biti više informisani, kao i na vrijeme uključeni u proces vrednovanja. Nastavnici trebaju podršku kao što su pravodobne informacije, okvir za procjenu, te materijale za pripremu učenika za testiranje. Škole, zbog nedostatka informacija i pripreme za testiranje, mogu se naći u nezavidnom položaju u odnosu na druge škole. Nastavnici, takođe, trebaju više stručne literature o vrednovanju. Isto tako, pojedini nastavnici su tražili da dužina testa bude više prilagođena (umjesto prikladnija) sposobnostima učenika;
- Kada je u pitanju važnost eksternog vrednovanja nastavnika i direktora, njihova mišljenja su da je eksterno ocjenjivanje najvažniji segment kvaliteta obrazovanja, te u izjednačavanju znanja na cijelom teritoriju BiH. Samim tim, potrebno je rad Agencije podići na viši nivo. Eksterno ocjenjivanje bi trebalo olakšati proces evaluacije i pridonijeti praćenju cjelokupnih postignuća učenika i nastavnika, kvalitetnog obrazovanja, te omogućiti kvalitetan i profesionalan razvoj nastavnika. Takođe, ispitanici smatraju da bi eksterno ocjenjivanje trebalo uvesti za sve razrede i sve predmete;

³⁸ Rezultati su dobiveni iz upitnika za nastavnike i direktore, kreirane za potrebe ovog istraživanja

- Što se tiče ocjenjivanja, nastavnici bi trebali biti više upoznati sa eksternim vrednovanjem, upoznati se kako koristiti standarde i to kroz obuke, kao i kroz razne vrste radionica, te putem rasprave unutar aktiva predmetnih nastavnika, a sve to pod nadzorom savjetnika pedagoških zavoda. Najbolji parametar za rad nastavnika bi trebao biti uspjeh učenika u eksternom vrednovanju i to bi trebalo poslužiti za nagrađivanje nastavnika;
- Što se tiče širenja informacija o rezultatima testiranja, nastavnici i direktori uglavnom su se žalili da je dobijanje povratnih informacija trebalo biti organizovano u što kraćem vremenskom roku, kako bi se mogli pratiti i eliminirati nedostaci, te unaprijediti nastavni procesi. Standardi trebaju biti uključeni u zakonske okvire ili u pravilnik o ocjenjivanju i vrednovanju učenika. Takođe, standarde postignuća treba definisati za nadarene učenike kao i za djecu sa posebnim potrebama. Rezultati ocjenjivanja moraju se dati u javnost, što bi sigurno stimulisalo i povećalo nivo odgovornost škola i nastavnika za učenje, a izbjegle bi se i ocjene bez pokrića, što roditelji često traže;
- Što se tiče odnosa nastavnog plana i programa, rezultati ocjenjivanja bi trebali pridonijeti reviziji nastavnog plana i programa, te dati smjernicu da služi školama za samovrednovanje. Zajedničku jezgru nastavnog plana i programa treba primjenjivati u svim osnovnim školama na nivou BiH, a takođe treba primjenjivati i najmanje 80% jedinstvenih standarda. Sadržaj kurikuluma treba da bude smanjen i prilagođen dobi i potrebama učenika, kako bi učenici mogli primjenjivati stečeno znanje u svakodnevnom životu. Jasno i precizno definisani standardi trebaju biti sastavni dio nastavnog plana i programa. Testovi za vrednovanje morali bi slijediti nastavni plan i program, a kurikulum bi se trebao nadograđivati i mijenjati shodno rezultatima testova. U isto vrijeme potrebno je poboljšati i kvalitet udžbenika.

Iz ovih odgovora se vidi da su nastavnici i direktori prepoznali važnost eksternog vrednovanja kao i nedostatke prakse vrednovanja koju je provodila ASOO.

Zaključci i preporuke

Agencija za standarde i ocjenjivanje je provodila procedure eksternog vrednovanja u skladu sa međunarodnim procedurama. Određeni su standardi učeničkih postignuća, kao i ocjena u kojoj mjeri su dati standardi ostvareni u obrazovnim sistemima BiH. ASOO je uradila pionirski posao u razvoju eksternog vrednovanja u BiH, ali je u mnogim segmentima ASOO propustila priliku za mnogo aktivniju, transparentniju i kooperativniju ulogu, kada je u pitanju saradnja sa korisnicima i zainteresovanim stranama u pogledu primjene rezultata na ishode obrazovanja. ASOO nije razvila politiku koja bi stvarno vodila podizanja kvaliteta obrazovanja. S obzirom da nije postojao pravni okvir koji bi rezultate vrednovanja činio obavezujućim za ministarstva i koji bi preciznije definisao ulogu pedagoških zavoda u procesu eksternog vrednovanja, do same Agencije je bilo da stvori aktivan pristup u primjeni rezultata i saradnji sa zainteresovanim stranama.

Zaključci koji bi se mogli izvući iz ove studije su:

- Između različitih obrazovnih sistema u BiH i obaveze implementacije zajedničke jezgre nastavnog plana i programa, jedino eksterno vrednovanje na državnom nivou može ponuditi podatke o kvalitetu tih obrazovnih sistema;
- Obrazovanje bazirano na ishodima bi trebao postaviti okvir za kurikulum sa određenim i mjerljivim ishodima, a ti bi ishodi učenja bili osnova za standarde. Nakon toga, razvijali bi se instrumenti za eksterno vrednovanje od strane agencije koja bi sprovođila eksterno

vrednovanje i analizirala rezultate, i u kontekstu ishoda i u kontekstu učenja. Konačno, taj bi ispitni centar, odnosno Agencija, u saradnji sa pedagoškim zavodima predložila mjere za unapređenje kurikuluma i nastavničke prakse, te organizacije škola i slično. Od školske 2009/10. godine sve škole su prešle na devetogodišnji kurikulum, koji je manje ili više baziran na ishodima učenja;

- Ministarstva obrazovanja trebaju provoditi aktivniju politiku u vezi funkcionisanja sistema vrednovanja na državnom nivou, kao dio sistema osiguranja kvaliteta koji im može dati informacije o učeničkim postignućima, kao i kontekstu učenja. Ministarstva treba da učestvuju u definisanju okvira za vrednovanje, u smislu šta će se testirati;
- Ministarstva obrazovanja treba da prihvataju rezultate eksternog vrednovanja kao i njegove moguće utjecaje na obrazovnu politiku s ciljem poboljšanja kvaliteta obrazovanja;
- Ministarstva obrazovanja treba da integriiraju rezultate eksternog vrednovanja za svoj kanton/entitet, uspostave procedure i praksu koju koriste, te traže rezultate eksternog vrednovanja. Ministarstva treba da od Agencije ili pedagoških zavoda (ili od njih zajedno) traže dodatne analize za svoj kanton/entitet;
- Pedagoški zavodi treba, osim svoje uloge, da istaknu i svoju istraživačku ulogu i kooperiraju sa Agencijom, kako bi se resursi (koji su rijetki) koristili na najučinkovitiji način;
- Pedagoški zavodi ostaju glavni partneri Agencije. U tom partnerstvu potrebno je definisati uloge u procesu eksternog vrednovanja, što bi trebalo biti potvrđeno putem sporazuma ili memoranduma;
- APOSO treba pokušati ne samo definisati standarde, već i implementirati te standarde kroz čvršću i učinkovitiju saradnju sa zavodima i ministarstvima, kako bi došlo do stvarnog podizanja kvaliteta obrazovanja. APOSO treba imati proaktivnu politiku usmjerenu na primjenu standarda;
- APOSO treba razviti pokazatelje i indikatore svoje efikasnosti i djelotvornosti, naročito za pojedine faze procesa eksternog vrednovanja, kao što su npr. broj obučenih nastavnika, broj press-konferencija i slično. Na taj način bi se mogla vršiti i evaluacija rada same Agencije;
- APOSO treba uskladiti svoju praksu vrednovanja i ocjenjivanja sa najboljom međunarodnom praksom, kao što je mjerenje TIMSS. Treba mjeriti cijeli kontekst učenja: propisani kurikulum (odnosi se na ciljeve, sadržaje i metode za podučavanje i učenje za pojedini predmet), implementirani kurikulum (kontekst učenja kao što su nastavna praksa i tako dalje) i ostvareni kurikulum (sastoji se od pojmova, procesa, vještine i stavova prema matematici i prirodnim naukama, koje su učenici stekli tokom školovanja);
- APOSO treba učiniti svoj rad transparentnijim, sa dostupnim informacijama za sve zainteresovane, kao i javnosti. U vrijeme rastućeg korištenja interneta treba da ima funkcionalnu i stalno ažuriranu web stranicu;
- Obuka nastavnika je neophodna za primjenu standarda kroz radionice, rasprave aktiva, treninge i obuke od strane savjetnika pedagoških zavoda i slično. Nastavnici trebaju imati na raspolaganju stručnu literaturu o vrednovanju, zbirke ispitnih zadatka itd;
- APOSO bi trebalo da razvije funkcionalnu saradnju i partnerstvo sa svim zainteresovanim stranama i korisnicima Agencije. Svaka od ključnih institucija treba odrediti koje bi koristila mogla imati, kao i svoju ulogu u tom partnerstvu;

- APOSO treba sa svim dostupnim podacima podržati i ohrabriti dodatna istraživanja svih zainteresovanih;
- Mora se naglasiti uloga škole i nastavnika u procesu testiranja (nastavnici i škole moraju dobiti pravovremene informacije o testiranju kao i potrebne materijale). Takođe, nastavnici i škole moraju dobiti povratnu informaciju o testiranju i rezultatima kao i podršku za primjenu standarda. Uloga stručnih aktiva nastavnika u primjeni standarda bi trebala biti naglašenija i više podržana;
- Informacije o testiranju i rezultatima, kao i njihovoj ulozi, moraju dobiti sve zainteresovane strane kao i javnost;
- Potrebno je proširiti zakonsku osnovu eksternog vrednovanja, usvojiti dokumente o primjeni rezultata i ulogama zavoda, Agencije, ministarstava i škola u procesu eksternog vrednovanja, kao što su pravilnici o eksternom vrednovanju, memorandumima, sporazumi ili aneksi na postojeće zakone.

Aneks 1.

ASOO je počela svoj rad sa pilot testom u 2002. Cilj ispitivanja bio je razviti procedure eksternog vrednovanja. Procedure vrednovanja su obuhvatale razvoj ispitnih zadataka, test-dizajn, razvoj baza podataka, unos podataka, analizu rezultata i druge aktivnosti relevantne za eksterno vrednovanje. Agencija se takođe trebala predstaviti, prije svega, budućim partnerima i budućim korisnicima usluga Agencije. To su bili pedagoški zavodi, ministarstva, škole, nastavnici, učenici, roditelji kao i šira javnost. Pilot test je obuhvatio 1485 učenika iz 56 škola. Predmeti koji su se ispitivali bili su matematika i maternji jezik za 4. razred osnovne škole.

Test instrumenti koji su bili razvijeni uključivali su 7 test-knjižica sa 40-50 stavki po testu kao i upitnike za direktore škola i nastavnike. Test-knjižice su trebale mjeriti znanje i vještine, a upitnici dati informacije o kontekstu učenja.

Izlazni rezultati provedenog pilot testa u 2002. godini bile su razvijene i usvojene procedure eksternog vrednovanja, obučeno osoblje Agencije, kao i članovi radnih grupa za proces vrednovanja. Kratka analiza učeničkih postignuća bez posebne analize upitnika bila je takođe urađena.

Kada je u pitanju promocija Agencije, bila je organizovana jedna konferencija gdje su predstavnici pedagoških zavoda, škole učesnice testiranja i nastavnici bili upoznati sa ciljevima ASOO. Isto tako, u pilot-testu dijeljeni su leci o ciljevima ASOO, namijenjeni školama i roditeljima.

U 2003. godini Agencija provodi probni test za matematiku i maternji jezik na populaciji 4. razreda (2857 učenika) i 8. razreda (3143 učenika) iz 105 škola.

Cilj testiranja bio je izmjeriti učenička postignuća za date predmete na kraju razredne nastave (4. razred) i na kraju osnovne škole (8. razreda), te odrediti faktore koji utiču na ta postignuća. Test za osme razrede bio je temeljen na standardima koji su bili postavljeni *a priori* za matematiku i maternji jezik. Test za četvrtu razrede trebalo je da ocijeni da li je nivo standarda postavljenih u 2002. godini odgovarajući, poređenjem sa postignućima iz 2003. godine.

Cilj ispitivanja nije bio procjena pojedinačnih rezultata učenika, kao ni procjena rada nastavnika i škola, niti grupisanje škola po postignućima. U tehničkom izveštaju za 2003. godinu je rečeno³⁹: „Rezultati eksternog provjeravanja korisno će poslužiti kreatorima obrazovne politike na svim nivoima, posebno prilikom donošenja važnih odluka za unapređenje obrazovanja. Pored toga, ovi pokazatelji će poslužiti za: *uspostavljanje standarda učeničkih postignuća, ocjenu nivoa učeničkih postignuća, usavršavanje nastavnih planova i programa kao i promjene u organizaciji i metodama rada u školama*”.

Test instrumenti koji su se koristili u eksternom vrednovanju su bili 10 test-knjižica za osme razrede (206 ispitnih zadataka za maternji jezik i 220 za matematiku) i 7 test-knjižica (168 ispitnih zadataka za maternji jezik i 147 za matematiku) za 4. razred, zatim upitnici za učenike, nastavnike i direktore.

Osoblje Agencije, članovi radnih grupa koji su bili sastavljeni od strane nastavnika i savjetnika iz pedagoških zavoda, te univerzitetskih profesora imali su daljnju obuku za definisanje standarda, razvoj ispitnih zadataka, test-dizajn, analizu rezultata i slično. Agencija je tu obuku ostvarila kroz saradnju sa Ispitnim centrom iz Nizozemske CITO⁴⁰ i Ispitnim centrom iz Makedonije. Članovi radnih grupa zajedno sa osobljem i stručnjacima iz Agencije su bili odgovorni za pripremu ispitnih kataloga, zadataka i za test-dizajn.

Kordinatori i testatori su bili obučeni za proces testiranja.

³⁹ Tehnički izvještaj 2003, ASOO, 2003

⁴⁰ CITO - Assessment Centre from the Netherlands

Izlazni rezultati testiranja bili su definisani standardi za maternji jezik i matematiku, za osme i četvrte razrede, kao i usvojene procedure eksternog vrednovanja. Analiza faktora koji su utjecali na učenička postignuća, a koja je mogla biti urađena kroz analizu upitnika, nije urađena.

Kada su u pitanju promotivne aktivnosti, bile su organizovane radionice o standardima učeničkih postignuća, ali ne postoje podaci o broju radionica, broju sudionika i slično. Tehnički izvještaji o testiranju, kao i brošure sa standardima poslani su pedagoškim zavodima, ministarstavima i školama koje su učestvovala u testiranju. Ne postoje drugi podaci o promotivnim aktivnostima.

Ukupno je bilo angažovano 1890 test-administratora, 574 direktora škola i 53 koordinatora testiranja. Oni su bili obučeni putem modela "obučni instruktora". Tako je, od strane Agencije, prvo obučena ključna skupina od 53 koordinatora, a zatim su koordinatori izvršili obuku direktora, a oni obuku testatora.

Korišteni su ispitni zadaci razvijeni u prethodim testiranjima, kao i novi ispitni zadaci u 3 test-knjižice.

Izlazni rezultati testiranja u 2004. godini bili su definisani standardi za materinji jezik i matematiku za završne razrede, tačno usvojene procedure eksternog vrednovanja, zatim brošure sa standardima i tehnički izvještaj za 2004. godinu. Taj tehnički izvještaj je detaljno dao opise postavljanja standarda, njihovu važnost za obrazovanje, kao i implikacije eksternog vrednovanja za obrazovne politike u BiH.

Dati su podaci o regionalnim postignućima, postignućima po spolu, trendovima postignuća za period 2003-2004. godinu i postignućima po predmetnim područjima. Preporučeno je da bi uvođenje standarda učeničkih postignuća postavilo kriterije za mjerenje učeničkih postignuća, a takođe bi pomoglo da se odredi kvalitet rezultata u domenama koje se ispituju. Ovi indikatori bi dalje dali sugestije za potrebne promjene u nastavnom procesu, a koje bi bile korisne i za obrazovne vlasti i za same škole.

Takođe, data je ocjena da Agencija može u budućnosti sprovesti i projekt mature.

⁴¹ Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju, Službeni list BiH (18/2003)

U 2004. godini završava se projektni period Agencije i njen pravni status se reguliše Zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju (članci 46 i 47)⁴¹.

⁴² Okvirna matura, Reforma općeg obrazovanja u BiH, Projekat EU

U 2005. godini osoblje Agencije biva uključeno u EU projekt Reforme općeg obrazovanja. Izlazni rezultati tog projekta su Okvirni kurikulum i Okvirna matura⁴².

U 2006. godini ASOO je pokrenula uvođenje eksternog vrednovanja za predmete prirodnih nauka, fiziku, biologiju i hemiju. Cilj ovog ispitivanja je bio provjeriti standarde koji su bili postavljeni *a priori*, na osnovu stručnih mišljenja, i prilagoditi ih na osnovu prikupljenih objektivnih empirijskih podataka. 1450 učenika iz 56 škola je učestvovalo u testiranju. Test instrumenti su bili 6 test-knjižica za fiziku sa 64 ispitna zadatka, 4 test-knjižice za hemiju sa 52 ispitna zadatka i 4 test-knjižice za biologiju sa 52 ispitna zadatka. Takođe, korišteni su i upitnici za direktore, učitelje i učenike.

Izlazni rezultati su bili definisani standardi za hemiju, fiziku i biologiju, te tehnički izvještaj za 2006. godinu. Urađene su analize postignuća po spolu, kantonu/entitetu i predmetnom sadržaju. Urađena je analiza upitnika, ali bez povezivanja učeničkih postignuća sa kontekstom učenja.

Agencija za standarde i ocjenjivanje je izvršila obuku nastavnika za prirodne nauke za Zeničko-dobojski i Srednjobosanski kanton za ukupno 298 nastavnika. Obuke za nastavnike drugih kantona nije bilo od strane Agencije.

U 2007. godini Agencija provodi eksterno vrednovanje za predmet priroda i društvo za četvrte, odnosno pete razrede, na uzorku od 1437 učenika, iz 57 škola.

Test instrumenti su bili 6 test-knjižica sa 122 ispitna zadatka i upitnici za nastavnike.

Izlazni rezultati su bili definisani standardi za predmet priroda i društvo. Nije bilo tehničkog izvještaja o testiranju, a standardi su bili poslani školama putem elektronske pošte.

Po prvi put Agencija je pokrenula aktivnosti vrednovanja za srednje škole. Korišten je uzorak od 19 gimnazija i 557 učenika. Cilj je bio upoznati učenike, nastavnike, roditelje i škole sa procesom eksternog vrednovanja, kao i pomoći školama da vrše samovrednovanje. Korišteni test instrumenti su bili 1 test-knjižica sa 26 ispitnih zadataka za matematiku i 1 test-knjižica sa 44 ispitna zadatka za maternji jezik. Takođe su korišteni upitnici za škole, nastavnike i učenike.

Rezultati ovog testiranja je bila analiza rezultata testiranja, koja je slata školama pojedinačno, uz upitnik za samovrednovanje.

Rezultati analize upitnika iz tog testiranja su pokazali da je 83% nastavnika maternjeg jezika izjavilo da su korišteni ispitni zadaci slični onima koje oni koriste, 79% nastavnika matematike se izjasnilo da će im vanjsko vrednovanje pomoći u prilagođavanju metodike nastave za traženi sadržaj, a 46% učenika se izjasnilo da neke sadržaje iz testa matematike nisu učili u školi.

U ovom projektu Agencija je pokušala uvesti koncept samovrednovanja, kao jednu od metoda vrednovanja. Škola može provoditi samovrednovanje nastavničke prakse i organizacije na temelju rezultata vanjskog vrednovanja. Isto tako, škola može koristiti rezultate vanjskog vrednovanja na različite načine, a to ovisi o školi - hoće li vršiti samovrednovanje ili ne. Agencija nije imala nikakav utjecaj na to, kao ni povratne informacije.

Ideja nije bila nova u procesu vrednovanja. Hrvatska je uvela provođenje eksternog vrednovanja sa jednim od ciljeva koji je bio upravo uvođenje samovrednovanja. Škole u Hrvatskoj su obavezne da vrše samovrednovanje. Ovaj koncept je uveden i podržan od strane obrazovnih vlasti, koje putem smjernica, radionica i seminara daju podršku za samovrednovanje.

Agencija je preuzela vodič za samovrednovanje iz hrvatskog ispitnog centra i prilagodila ga primjeni u BiH.

U 2008. godini Agencija je nastavila eksterno vrednovanje u srednjim školama na uzorku od 29 gimnazija i 787 učenika za prirodne nauke. Cilj je opet bio upoznati učenike, nastavnike, roditelje i škole sa procesom eksternog vrednovanja i samovrednovanja. Korišteni su test instrumenti: 1 test-knjižica sa 38 ispitnih zadataka za biologiju, 1 test-knjižica sa 26 ispitnih zadataka za hemiju i 1 test-knjižica sa 22 ispitna zadatka za fiziku, kao i upitnici za učitelje i učenike i vodič za škole za samovrednovanje.

Za osnovne škole Agencija provodi eksterno vrednovanje na uzorku od 2342 učenika završnih razreda iz 100 škola. Cilj je bio vidjeti trendove učeničkih postignuća za period 2003-2008. godine za materinji jezik i matematiku. Korišteni su test instrumenti: 8 test-knjižica sa 169 ispitnih zadataka za matematiku, 10 test-knjižica sa 196 ispitnih zadataka za maternji jezik, te upitnici za nastavnike, direktore i učenike.

Izlazni rezultati su bili standardi učeničkih postignuća i trendovi učeničkih postignuća za period 2003-2008. za materinji jezik i matematiku. Tehnički izvještaji za 2008. godinu su distribuirani u ministarstva i pedagoške zavode. Trendovi učeničkih postignuća⁴³ pokazuju da su se učenička postignuća za maternji jezik poboljšala po nivoima. U niskom standardu u 2002/03. godini bilo

⁴³ Tehnički izvještaj 2008, ASOO, 2008

je 94% učenika, a 2007/08. rezultati pokazuju da ih je bilo 46%. Slična situacija je i za druga dva nivoa. U srednjem nivou u 2002/03. godine bilo je 6% učenika, odnosno u 2007/08. 52%, a u visokom nivou je bilo 2% učenika u 2008. godini, u odnosu na 0% u 2002.

Međutim, kada je u pitanju matematika, podaci gotovo da su identični za period 2003. i 2008. godine. Nema nikakvih pomijeranja u učeničkim postignućima po nivoima. U 2007/2008. godini je na niskom nivou bilo 79% učenika, na srednjem nivou 19% i na visokom nivou 2% učenika, i ti su podaci identični podacima o standardima iz 2002/03. godini.

Detaljnija analiza zašto je situacija u učeničkim postignućima bolja u maternjem jeziku i zašto je ostala ista u matematici, nije rađena.

Literatura:

1. Strategic Directions for the Development of Education in Bosnia and Herzegovina, with the Implementation Plan, 2008-2015, EU-ICBE, 2008
2. Review of Education Sector in BiH, Donor mapping, <http://www.donormapping.ba/>
3. Development in Education, State Report, Ministry of Civil Affairs, 2008
4. ETF Country Plan 2009
5. Memorandum o razumijevanju o Upravnom odboru za zajedničku jezgru nastavnih planova i programa i o radnim grupama za određene predmete, koji su potpisali svi ministri obrazovanja 4. juna 2003. godine.)
6. Education Today, The OECD Perspective, ISBN 978-92-64-05989-4, OECD 2009
7. System for Evaluation and Assessment of the Quality of Education, Proposal for Changes and Innovations (2002 - 2005), Faculty of Philosophy, Belgrade
8. Education at a Glance. OECD Indicators, ISBN 978-92-64-04628-3
9. Thematic Review of National Policies for Education - Bosnia and Herzegovina (Centre For Co-Operation With Non-Members Directorate For Education, Employment, Labour And Social Affairs Education Committee), Ccnm/Deelsa/Ed(2001)3
10. Next steps for TIMSS: Directions for Secondary Analysis, Alexandra Beatty, Lynn W. Paine, and Francisco O. Ramirez, Editors; Board on International Comparative Studies in Education, National Research Council, ISBN: 0-309-51792-3, 1999
11. EU-ICBE, Working group 3, Mission and vision, February 2008
12. Timss07_Assessment Framework
13. Tehnički izvještaj o postavljanju standarda, 2004, Agencija za standarde i ocjenjivanje
14. Tehnički izvještaji 2002, 2003, 2006. i 2008, Agencija za standarde i ocjenjivanje
15. Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, („Službeni list BiH” no. 88/07)
16. Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju, Službeni list BiH (18/2003)
17. <http://www.ibe.unesco.org/en/curriculum-development/countries/education-project-in-bosnia/ces-project-sarajevo.html>
18. Documentation on Education Development Project, World Bank, 2000, Report No: 20170 BIH
19. Izvještaj o pregledu postojećih ZJNPP i nastavnih planova i programa za devetogodišnje osnovne škole u BiH, EQA/OKO - Osiguranje kvaliteta u obrazovanju u BiH, 2009. godina
20. Strateška uputstva za razvoj obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa provedbenim planom 2008-2015, EU-ICBE, 2008.
21. Državni ispitni centar Republike Slovenije, <http://www.ric.si>

Ehlimana Alibegović Goro, diplomirala je na Ekonomskom Fakultetu u Sarajevu 1995. godine, a magistrirala Upravljanje državom i humanitarnim poslovima na Univerzitetu La Sapienza u Rimu 2003 godine. Radila je u Agenciji za standarde i ocjenjivanje na poslovima analize podataka i uspostave standarda učeničkih postignuća. Trenutno je student doktorskog studija trećeg ciklusa iz ekonomije na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, koji se implementira u okviru Tempus programa i Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Ljubljani.

22. National Assessment Education Progress, <http://nationsreportcard.gov/parents.asp>
23. TIMSS 2007 International Mathematics Report, Ina V.S. Mullis, Michael O. Martin, Pierre Foy, IEA
24. Pregled stanja organizacije i funkcija pedagoških zavoda u Bosni i Hercegovini“ Projekat Osiguranje kvalitete u obrazovanju, EQA-OKO, 2008.
25. Pravilnik o nacionalnom provjeravanju znanja, RIC, Uradni list Republike Slovenije, št. 67/2005.

Fond
otvoreno društvo
Bosna i Hercegovina

Fond otvoreno društvo BiH pokrenuo je Program podrške istraživanjima u oblasti javnih politika početkom 2004. godine. Osnovni cilj programa je unaprijedjenje istraživanja i analize javnih politika kako bi se potaknuo argumentovani dijalog i razvio takav način donošenja odluka u oblasti javnih politika koji će počivati na relevantnim informacijama i realnim opcijama.

Program obuhvata edukaciju iz oblasti istraživanja javnih politika, stipendije za istraživače i mentorstvo u toku istraživanja. Do sada je, u okviru ovog programa, stipendirano 63 istraživača.